

LUNDS
UNIVERSITET
Socialhögskolan

Skapandet av en världsbild

– En kvalitativ studie om genus i uttalat genusmedveten
barnlitteratur

Sandra Feif och Linnéa Kronqvist

Kandidatuppsats (SOPA 63)

VT 2016

Handledare: Marta Kolankiewicz

Abstract

Authors: Sandra Feif and Linnéa Kronqvist

Title: Shaping a Worldview - A Qualitative Study of Gender in Pronounced Gender Conscious Children's Literature

Supervisor: Marta Kolankiewicz

Assessor: Malin Arvidson

The aim of this study was to understand how gender and belonging norms are constructed in Swedish children's literature that is pronounced gender conscious. To examine this, we also studied if there were any representations that challenged the gender binary between man and woman. Children's literature is a significant part of children's socialisation process. The norms that the books convey to the children can contribute to the understanding and creation of their view of the world. Furthermore, social norms are an essential factor of social work which contributes to the importance of examining this specific subject. Pronounced gender awareness in children's literature is not very common in Sweden and we could only find one major publishing house with this specific focus. In total, 31 picture books for children between the ages of 0-6 years were chosen from this publisher. We have taken a qualitative approach by doing a document analysis, which included both texts and pictures. From this material, six main themes were created that represented our findings; non-gender stereotypical behaviours, non-gender stereotypical features, gender neutrality, designation of characters, the stereotype gender and finally family and sexuality. Our findings could be summarized into the tendency of using the opposites of man and woman to create gender. The gender binary was used to create both non-gender stereotypical and gender stereotypical attributes. This division was challenged by the gender neutrality that existed in the construction of the characters and the designation there of. Gender was also presented through a non-normative family, which was constructed by another type of sexuality than the normative heterosexuality.

Keywords: gender, children's picture books, gender conscious, gender stereotypes

Förord

Först och främst vill vi tacka alla våra vänner, både på och utanför universitet, för era skratt och bollande av idéer. Utan er hade det inte varit lika kul! Vi skulle även vilja tacka vår handledare Marta Kolankiewicz för tips under arbetets gång.

Slutligen tackar vi varandra för ett gott samarbete, med många tankar och idéer, men även mycket skratt.

Helsingborg, maj 2016

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	6
1.1 Problemformulering.....	6
1.2 Syfte.....	7
1.3 Frågeställningar	7
2. Kunskapsläget	8
2.1 Artikel- och litteratursökning	8
2.2 Genus i barnens värld	8
2.2.1 Föräldraroll i barnlitteratur	9
2.3 Icke-könsdiskriminerande barnlitteratur.....	10
3. Förhållningssätt, teori och begrepp	12
3.1 Socialkonstruktivism	12
3.2 Genusteoretiska utgångspunkter	13
3.2.1 Hirdmans genus	13
3.2.2 Butlers resonemang om släkt, familj och sexualitet	14
3.3 Halls representationsteori	15
3.4 Normer och normalitet.....	16
3.5 Begreppsmässiga klagörande	17
3.5.1 Genus och kön.....	17
3.5.2 Könsstereotypiskt.....	17
3.5.3 Binära oppositioner	17
3.5.4 Bilderbok.....	18
4. Metod och metodologiska överväganden.....	19
4.1 Kvalitativ dokumentanalys	19
4.2 Metodens förtjänster och begränsningar.....	20
4.3 Studiens tillförlitlighet.....	21
4.4 Urval	22

4.5 Bakgrund och förförståelse.....	24
4.6 Bearbetning av materialet.....	25
4.7 Forskningsetiska överväganden.....	26
4.8 Arbetsfördelning.....	26
5. Resultat och analys.....	28
5.1 Icke-könsstereotypiskt beteende och handling.....	28
5.1.1 Icke-könsstereotypisk kvinna.....	28
5.1.2 Icke-könsstereotypisk man.....	32
5.1.3 Icke-könsstereotypisk föräldraroll.....	33
5.2 Icke-könsstereotypiskt utseende.....	36
5.3 Könsneutralitet.....	39
5.4 Benämningar på karaktärerna.....	42
5.4.1 Könsneutrala benämningar.....	42
5.4.2 Könsbenämningar.....	44
5.5 Det stereotypa könet.....	45
5.6 Släktskap och sexualitet.....	47
5.6.1 Släktskap på nya premisser.....	47
5.6.2 Sexualitetens skildring genom släktskap.....	48
6. Avslutande diskussion.....	53
7. Referenslista.....	56
Bilaga 1.....	62

1. Inledning

1.1 Problemformulering

The single story creates stereotypes and the problem with stereotypes is not that they are untrue, but that they are incomplete. They make one story become the only story.

(Adichie 2016)

Citatet av Chimamanda Ngozi Adichie (2016) visar på hur stor betydelse berättelser har för människans uppfattning om sin omvärld samt de problem som kan uppstå om endast en sida av myntet berättas. Det finns olika källor till våra tankar och föreställningar, oavsett om de anses vara stereotypiska eller ej, som kan ha inflytande. Att vi inte själva väljer vad som påverkar oss blir särskilt tydligt gällande yngre barn, då andra personer bär huvudansvaret för den typ av information de konsumerar. Konsekvensen av detta kan bli att endast en viss bestämd bild av hur saker och ting ska vara presenteras, vilket den dominerande synen på normalitet avgör. Normalitet kan förstås utifrån det som anses vara normalt i ett samhälle, där normer ses som ett ideal att eftersträva (Svensson 2007:17). Vi menar att hur normer uppfattas i olika sammanhang och tider ger skilda förutsättningar för det sociala arbetets praktik, vilket utgår från den rådande normaliteten. Hirdman (2001:59) beskriver normer utifrån kön, där mannen ses som en norm och en idealtyp i förhållande till kvinnan. Vidare belyses genus vilket kan skapa förståelse för hur människan formas (Hirdman 2001:11). Kopplat till ovanstående citat går det därmed att förstå att det finns flera olika sätt för hur en människa formas och lever. Utifrån detta resonemang anser vi att genus blir aktuellt i socialt arbete, då människor och dess normativt villkorade leverne utgör en central roll i det. Även Mattsson (2010b:23) redogör för att genus går att utröna inom flera olika områden av det sociala arbetets praktik.

Uppfattningar om könsnormer kan komma att skapas redan vid låg ålder vilket gör det aktuellt att undersöka hur vuxenvärlden konstruerar och förmedlar genus till barn. Bilderböcker kan vara en av de kontakter barn har med omvärlden och Kåreland (2013:70) belyser att de ofta används för att ge barn en möjlighet att förstå sin tillvaro. Vi menar att denna beskrivning av bilderbäckers betydelse ytterligare understryker studiens relevans. Denna typ av litteratur skapas av förlag, författare och illustratörer för att sedan väljas ut av föräldrar eller pedagoger. Barn tilldelas på så vis litteratur baserat på andra personers uppfattningar, värderingar och normer.

Kunskapsläget kring genus i barnlitteratur visar bland annat att skildringen av olika könsroller och relationer mellan manligt och kvinnligt har en inverkan på barnets pedagogiska utveckling. En diskriminerande bild förmedlas ofta i form av manliga karaktärer som är dominerande respektive kvinnliga som är underrepresenterade (Ruterana 2012:86; Tsao 2008:108). I tidigare forskning går det att utträna en stark koppling till främst den pedagogiska disciplinen, vilket medför en ökad relevans för fler studier om ämnet relaterat till socialt arbete.

I nuläget finns det en växande kritik mot könsstereotyp barnlitteratur. En ny form av barnboksörlag har startats för att undvika stereotypa bilder av hur manligt och kvinnligt framställs i barnboksutgivningen. Utefter den aktuella genusdebatten tydliggörs vikten av att barn redan i låg ålder ska kunna få ta del av berättelser med ombytta könsroller (Kalmteq 2007). Denna nya typ av barnlitteratur med uttalat genusmedveten karaktär speglar den rådande kritiken, vilket kan komma att förändra framtidens syn på genus och tillhörande normer. Detta skulle i sin tur kunna påverka det sociala arbetets förutsättningar och utövande. Utifrån ovanstående anledningar blir det relevant att studera hur denna uttalat genusmedvetna barnlitteratur konstruerar genus i dess texter och bilder.

1.2 Syfte

Syftet med studien är att förstå hur genus och tillhörande normer konstrueras i vald svensk uttalat genusmedveten barnlitteratur riktad till barn i åldern 0-6 år utgiven av bokörlaget Olika Örlag AB.

1.3 Frågeställningar

Hur skildras genus i vald uttalat genusmedveten barnlitteratur?

Vilka normer i förhållande till genus kan urskiljas i vald uttalat genusmedveten barnlitteratur?

Finns det några föreställningar som utmanar den binära fördelningen man och kvinna, och i så fall på vilket sätt?

2. Kunskapsläget

I detta avsnitt presenteras tidigare forskning vilket inbegriper det ämne som förevarande studie behandlar. Inledningsvis görs en redogörelse för hur genus generellt konstrueras för barn i media, leksaker och litteratur. Vidare beskrivs den föräldraroll som skildras i barnlitteratur och avslutningsvis diskuteras forskning om icke-könsdiskriminerande barnlitteratur.

2.1 Artikel- och litteratursökning

Vid sökning av tidigare forskning använde vi oss av sökmotorerna Libris, LUBsearch, SocINDEX (EBSCOhost), Lunds universitets bibliotekskatalog LOVISA samt Familjen Helsingborgs bibliotekskatalog. I de svenska sökmotorerna och katalogerna tillämpade vi sökord såsom *genus barnlitteratur*, *genus barnböcker* samt *barnlitteratur påverkan*. Avseende de internationella motsvarigheterna använde vi sökorden *gender children's literature*, *gender children's books*, *gender stereotypes*, *gender role*, *gendered children's literature*, *children literature influence*, *gender norm child*, *nonsexist child literature*, *norm formation child* och *gender awareness child literature*.

Urvalet av tidigare forskning har baserats på den generella överblick som gick att finna i artiklarna och böckerna. En del tidigare forskning var alltför specifik och inriktad mot exempelvis vissa religioner och länder, vilket inte var förevarande studies syfte. Under sökningen fick vi också en uppfattning över vilka forskare som är mest framträdande inom området gällande konstruktionen av genus i barnlitteratur, och därför valde vi att använda dessa.

2.2 Genus i barnens värld

Kunskapsläget är stort avseende hur genus konstrueras i barnlitteratur utifrån kön, könsroller, stereotyper och normer. Gällande forskningen inom området i Sverige upptäckte vi att ett antal studier angående genus i barnlitteratur har genomförts. I en av dem konstaterar Kåreland och Lindh-Munther (2005:128) att genusmönster i barnböcker som används i förskoleverksamheter framställs på ett likformigt sätt. Manliga och kvinnliga attribut beskrivs bland annat genom att pojkar ses som mer aktiva medan tjejerna är passiva.

Forskning kring hur traditionella och icke-traditionella könsroller framställs har varit fokus i flera internationella studier. En liknande bild som den ovan presenterar även Steyer (2014:171ff) då en granskning gjorts utifrån likartade studier inom ämnet genus och barnlitteratur. Även i annan media, såsom TV-program och datorrelaterad användning, påvisades kvinnors underrepresentation i jämförelse med manliga karaktärer. Normen i bland annat barnlitteratur konstrueras fortfarande utifrån stereotypiska attribut gällande hur en kvinna och man ska vara. Kvinnliga karaktärer beskrivs utifrån att de har ett behov av hjälp från manliga karaktärer, de jobbar inom färre arbetsområden än mannen, ansvarar i större utsträckning för hemmet och har ofta en omhändertagande roll. Manliga karaktärer konstrueras istället som mer aktiva och med motsatta roller än kvinnan. Vidare menar både Tsao (2008:108ff) och Murnen et al. (2016:79) att denna ojämlika bild fortfarande representeras i både barnlitteratur men även gällande exempelvis leksaker och kostymer. Manliga karaktärer framställs som starka, mäktiga och dominerande medan kvinnliga karaktärer konstrueras som undergivna och svaga.

En stor del av kunskapsläget berör genusframställningens påverkan, som menar att könsdiskriminerande barnböcker kan ha skadliga effekter på barnet som tar del av dem. Dels kan könsstereotypiska föreställningar påverka barnets självuppfattning, självkänsla, förmåga och beteende. Å andra sidan bidrar barnlitteraturen med att förmedla en viss bild av hur världen kan se ut vilket i sin tur påverkar barnets utveckling och syn på sig själv (Steyer 2014:173; Tsao 2008:109ff; Taylor 2003:306). När det kommer till hur sociala normer skapas och utvecklas hos barn visar forskning att barn redan i låg ålder har en förståelse för användandet av sociala normer (Göckeritz, Schmidt & Tomasello 2014:92). Det här visar ytterligare vikten av att det som förmedlas i barnlitteraturen gällande genus har en inverkan på hur barnet tolkar sin omvärld och de olika könen.

2.2.1 Föräldraroll i barnlitteratur

Genus i barnlitteratur kan utläsas på många olika plan och ett av dem är föräldrarollen. Skildringar av föräldrarollen är generellt sett inte i huvudsakligt fokus, men figurerar ofta som ett bakomliggande fenomen i berättelsen (DeWitt, Cready & Ray Seward 2013:100). Även Kåreland (2005:138ff) menar att familjeskildringar inte är särskilt vanliga i barnlitteratur, utan att handlingen ofta kretsar kring barnet. Beskrivningen av mammor och pappor samt deras agerande speglas oftast av traditionella könsroller. Vi menar att även om föräldraroller generellt

sett inte är framträdande går det ändå att utröna hur rollerna är kopplade till könsbaserade förväntningar.

Det finns en obalans mellan könen avseende den beskrivna föräldrarollen, både vad gäller presentationen av dem men även dess olika egenskaper. Pappor är underrepresenterade i barnlitteratur och deras karaktärsdrag präglas av en oförmåga att vara kärleksfulla och omvårdande gentemot barnet (Anderson & Hamilton 2005:149). Den traditionella synen på modern är däremot att hon innehar typiskt feminina egenskaper, såsom en omvårdande och barnuppfostrande hemmafru (DeWitt, Cready & Ray Seward 2013:89ff). Moderns roll karaktäriseras främst av förmågan att uttrycka känslor, kärlek och ömhet både verbalt och fysiskt gentemot barnet. (Anderson & Hamilton 2005:149f; Dewitt, Cready & Ray Seward 2013:100f). Även Kåreland (2005:141) menar att när vardagslivet i hemmet skildras är det modern som beskrivs. Faderns traditionellt betraktade egenskaper karaktäriseras genom att vara utanför huset och vara familjeförsörjaren (DeWitt, Cready & Ray Seward 2013:89ff). Faderns roll beskrivs också vara den som aktivt leker med barnet, medan modern inte i lika stor utsträckning deltar i fysiska lekar. Dessa traditionella framställningar förblir dominerande avseende föräldraskapet och är det som förmedlas till läsaren (DeWitt, Cready & Ray Seward 2013:100f).

Anderson och Hamilton (2005:149) menar att det finns flera olika sorters föräldraskap och konstellationer av dessa, vilket inte bör begränsas till endast en stereotyp bild av vad föräldraskap innebär. Vardell (2001:63) beskriver också att nutida barnlitteratur skiljer sig från äldre avseende beskrivning av föräldraskap, då en förälder kan vara något annat än den biologiska föräldern. Andra vuxna karaktärer kan istället iträda rollen som omvårdnadsperson.

2.3 Icke-könsdiskriminerande barnlitteratur

Efter en mer generell redogörelse för hur genus och kön förmedlas i barnlitteratur blir det aktuellt att diskutera kunskapsläget kring den kritik som framkommit mot barnlitteratur som anses vara stereotypisk.

Det är få studier vars fokus är på barnlitteratur som utges vara icke-könsdiskriminerande. Diekman och Murnen's (2004:373f) undersökning innefattar dock en jämförelse mellan två olika kategorier av barnböcker som definieras icke-könsdiskriminerande och diskriminerande. Slutsatsen är att det fortfarande krävs en mer jämställd konstruktion av könsrollerna. Även om

en del böcker utges vara icke-könsdiskriminerande skildras ändå en diskriminerande bild av manligt och kvinnligt. Vidare upptäckte Diekman och Murnen (2004:381f) att även om en del av de icke-diskriminerande böckerna framställde kvinnliga karaktärer med stereotypiska manliga egenskaper och roller, skedde inte det motsatta. Manliga karaktärer med mer kvinnliga egenskaper skildrades inte vilket visar att framställningen ändå är ojämlik. Andra framträdande resultat visade att den här typen av icke-diskriminerande böcker är av vikt gällande konstruktionen och förmedlingen av könsnormer till barn. Steyer (2014:176) ger också kritik till den här typen av barnlitteratur som ändå visar på könsnormer av mer traditionell karaktär och menar att "All of these roles and characteristics are valuable for both sexes, which is why children should have the opportunity to be shown all possibilities of what they can become in the future." (Steyer 2014:176).

3. Förhållningssätt, teori och begrepp

I detta avsnitt presenteras de teoretiska ramverk som är centrala i studien. Socialkonstruktivism används som ett bakomliggande vetenskapsteoretiskt förhållningssätt för att få ytterligare förståelse för valda teorier och begrepp. Därefter beskrivs genusteoretiska utgångspunkter utifrån dels Hirdmans (2001) teori men även Butlers (1990; 2006) resonemang om släktskap samt den heterosexuella matrisen. Teoretikerna har valts för att skapa förståelse för de genusaspekter som presenteras i bilderböckerna. Två olika perspektiv medför möjligheten till en bredare insikt och känslighet för materialet. Vi är medvetna om teoretikernas olika syn på genus, men vi anser ändå att deras teorier och begrepp är lämpliga för studien. För att få en förståelse för hur något konstrueras och framställs i barnlitteraturen används Halls (2013b) *theory of representation*. Denna teori har av oss översatts till representationsteori. De teoretiska utgångspunkterna kompletteras av Svenssons (2007) normbegrepp som möjliggör att studera vilka normer i förhållande till genus som framställs i böckerna. De olika teorierna och begreppen används genomgående i analysen där en varierande frekvens emellanåt skildras beroende på temats karaktär. Slutligen görs begreppsmässiga klargöranden av de centrala begrepp som vidare kommer användas i studien.

3.1 Socialkonstruktivism

Wenneberg (2001:12f) redogör för socialkonstruktivism utifrån att människans kunskap redan i förväg är något som konstrueras i sociala sammanhang. I följande citat beskrivs varifrån denna kunskap har sitt ursprung.

Att den kunskap vi har bland annat kommer från det språk vi tillägnar oss under uppväxten. Att vi kan utvecklas till en tänkande varelse bygger på att vi har lärt oss ett språk som redan på förhand strukturerar verkligheten för oss. Vi kan se en stol på grund av att vi redan förstår begreppet "stol".

(Wenneberg 2001:12)

Språket beskrivs som en grundläggande faktor vilket gemensamt utformar verkligheten människor emellan. Med tanke på att språket är en social konstruktion bidrar det också till att tolkningen och vetandet om den sociala kontext människan befinner sig i är socialt konstruerad (ibid.). Socialkonstruktivism kan bland annat ses som en kunskapsteori. Människans så kallade "inre subjektiva verklighet" blir då centralt när det kommer till hur informationen om

omvärlden tolkas där språket och kommunikationen är det som utgör och bestämmer vad som är kunskap (Wenneberg 2001:14). Vidare beskrivs detta fenomen genom att “sociala faktorer” skapas utifrån en gemensam överenskommelse där det blir tydligt att olika ting tillskrivs specifika egenskaper som endast är kopplade till dessa (Wenneberg 2001:80ff). Slutligen är det av vikt att poängtera att kunskapen är kopplad till den specifika kontext som råder i ett samhälle vid en viss tid. Människors uppfattningar och tolkningar påverkas därmed av omvärlden utifrån det som är socialt konstruerat i den rådande kulturella kontexten (Wenneberg 2001:30).

3.2 Genusteoretiska utgångspunkter

3.2.1 Hirdmans genus

I Hirdmans (2001) genusteoretiska utgångspunkt ses mannen och kvinnan som motsatser till varandra och genus görs genom särskiljande av könen. Kvinnliga egenskaper beskrivs i form av blyghet, prydhet och ömtålighet där det biologiska målet är att föda barn och bli mamma. Fokus beskrivs då ligga på den fysiska kvinnokroppen gällande bland annat bröst som en funktion vid barnafödande. De manliga egenskaper framställs istället vara målinriktad, fysiskt tränad och förnuftig där målet är att försörja familjen (Hirdman 2001:35ff). Mannen är hård, aktiv, stark och har kontroll medan kvinnan är mjuk, passiv, svag, okontrollerbar och känslösam. Medan kvinnan beskrivs utifrån att det mest framträdande är den fysiska kroppen med alla dess funktioner, kopplas mannen istället ihop med ordet själ då mannen innehar både fysisk och mental styrka samt förstånd (Hirdman 2001:48ff). Med andra ord kan sägas “att vara Man är att *inte* vara Kvinna.” (Hirdman 2001:48). Genus går att hitta i allt från materiella ting, till platser och situationer för att sedan kategoriseras och kopplas ihop med ett kön. Exempelvis beskrivs olika stereotypa genuspar så som byxor/klänning, ljusblått/rosa, bil/symaskin, vilket kan kopplas ihop med respektive kön (Hirdman 2001:72ff). Det beskrivs att “genus smittar av sig, först på kläderna, sedan på sakerna, därefter på sysslorna och de platser där sysslorna görs - för att sedan återföras till kropparna.” (Hirdman 2001:72). Ovanstående förklaringar uttrycks i form av det stereotypa genuskontraktet, vilket innebär att stereotypiska föreställningar om vad som är manligt respektive kvinnligt förstärker och skapar den naturliga ordning om hur relationen mellan man och kvinna ska eller bör se ut (Hirdman 2001:72ff). Det är ett slags strukturellt tvång för båda könen att tvingas utgå ifrån. Hirdman (2001:97) behandlar genuskontraktet oberoende av tid och kontextuellt sammanhang.

Något som är centralt i teorin är den övergripande problematiken avseende underordningen av kvinnan, där mannen är dominant och kvinnan underordnad mannen (Hirdman 2001:5). Mannen benämns som norm och en konstruerad idealtyp vilken representerar hur saker och ting bör vara. Normen är svår att bryta sig loss ifrån då den grundar sig i nedärvda principer som är kulturellt rotade (Hirdman 2001:59f). Isärhållningen benämns som ett genusystem eller en genusordning. Synsättet innebär att olika mönster gällande hur genus konstrueras bidrar till hierarkier och åtskillnader av könen. Genusordningen ses därmed som en självklarhet och något som är stabilt (Hirdman 2001:75).

3.2.2 Butlers resonemang om släkt, familj och sexualitet

Butler (2006:45) menar att släktskap kan betraktas som en konstellation baserat på gruppband. I sådant fall skulle biologiska och sexuella relationer inte tillskrivas någon vikt på samma sätt som det görs traditionellt. Vidare redogör Butler (2006:113ff) för att ett släktskap istället skulle kunna struktureras på en annan grund, såsom gruppgemenskap. Det kan förstås som att ett avvikande släktskap är det som inte följer den normativa tvåfaldiga heterosexuella familjeformen, som är säkrad genom äktenskap. Om ett släktskap avviker från detta skulle det istället kunna grundas på en intensifierad gruppgemenskap som inte kan förenklas till familj. Gruppgemenskapen skulle kunna bestå av olika slags konstellationer där vissa har eller har haft sexuella relationer, kärleksrelationer, vänskapsrelationer med mera. Den mer traditionella synen som anser att den biologiska relationen är av stor vikt och ses som en central aspekt för släktskapets betydelse suddas således ut. Definitionen av släktskap kan istället komma att bygga på andra sorters relationer och konstellationer.

Vidare talar Butler (1990:151) om begreppet den heterosexuella matrisen som ett sätt att begripliggöra genus, begär och sexualitet samt kroppar. Det kan förstås utifrån att det krävs en åtskillnad mellan könen, där manlighet och kvinnlighet uttrycker respektive kön, för att kroppar ska kunna begripliggöras. Ytterligare en aspekt av begreppet är att dessa olika och åtskilda kön har en obligatorisk och tvingande dragning till varandra som illustreras utifrån det heterosexuella begäret. Dessa människor som det har gjorts skillnad på genom maskulinitet och femininitet förutsätts ha en sexuell åtrå gentemot varandra. Heterosexualitet är således något som gör de mänskliga kropparna förståeliga. Enligt Butler (1990:16f) blir en person förståelig om denne faller inom ramen för det begripliga, det vill säga de som ingår i ett sammanhang som följer de rådande normerna och kulturella lagarna. Det är dessa som etablerar och reglerar

bland annat den önskvärda och meningsbärande sexualiteten. Utifrån Butlers (1990:139f) resonemang om den heterosexuella matrisen går det att förstå heterosexualitet som det annorlunda, obegripliga och oönskade. Till viss del är detta önskvärda heterosexuella och åtskilda genus det som förmänskligar personer och bidrar till en begriplighet av dem, medan de som faller utanför blir straffade på något sätt.

3.3 Halls representationsteori

Hall (2013b:xvii) menar att språket har en avgörande roll för hur något förmedlas och tillges mening hos mottagaren. Det är språket som ger en innebörd och därmed påverkar hur vi förstår någonting. Språket förmedlar symboler som representerar människors tankar, koncept och idéer. Den sammantagna definitionen av representation är att: "Representation means using language to say something meaningful about, or to represent, the world meaningfully, to other people." (Hall 2013b:1).

Hall (2013b:3ff) gör en uppdelning och förklarar att det finns två system av representation. Det ena handlar om att allting är sammanlänkat med ett bestämt koncept, vilket även kan benämnas som en mental föreställning. Dessa koncept ger världen en mening och tillskriver en innebörd till allt som inkluderas i den. De hjälper oss även att kategorisera och organisera omvärlden, dels sådant som är konkret men även det abstrakta. Våra koncept representerar således omvärlden för oss. Människors koncept skiljer sig åt, men det finns en övergripande uppfattning om dem vilket möjliggör en kommunikation. Om mentala föreställningar är alltför olika hade även föreställningar om världen varit det, och detta hade i sin tur påverkat kommunikationen mellan människor. Språket är det andra systemet av representation som formas på flera olika sätt både utifrån det lingvistiska men även genom ljud, bilder, kroppsspråk med mera. Dessa presenterar de koncept vi har i våra huvuden vilka bär på en mening och definieras som tecken. Våra koncept sammankopplas med tecken, vilket medför att vi kan associera koncept med vissa ord, bilder, uttryck, ljud med mera. Vidare organiseras tecknen till ett språk, och genom detta kan våra koncept få en betydelse samt förmedlas till andra. Sammanfattningsvis beskrivs representation på följande sätt: "Representation is the production of the meaning of the concepts in our minds through language." (Hall 2013b:3).

Betydelsen ligger inte i det ord som representerar något och inte heller i själva objektet, utan den är konstruerad. Objektet eller personen tilldelas en kod som fungerar som en benämning. Koden blir således resultatet av en översättning av den mentala föreställningen och

sammankopplingen med ett språk, och blir således det som länkar samman de två representationssystemen. Dessa koder förs vidare till barn som lär sig att använda dem som ett sätt att förmedla koncept och mentala föreställningar på. Det är även de som hjälper barnen att tolka vad andra säger och förmedlar. Kännedomen om koderna är inget barn föds med utan användandet av dem i sin kultur är något som de socialeras in i (Hall 2013b:7f). De är på så sätt sociala konventioner som vi omedvetet lär oss och efterhand börjar använda. Vidare beskrivs ett konstruktionistiskt perspektiv på representation, som menar att saker i sig inte har någon innebörd. Den förmedlas istället av sociala aktörer genom språket för att presentera koncept, vilket innebär att mening tillskrivs genom representationssystemen. Enligt perspektivet fastställs mening även i förhållande till andra och annat. Den åtskillnad som kan göras mellan objekt, personer, upplevelser med mera medför att de kan tillskrivas olika mening (Hall 2013b:11ff).

Hall (2013a:249) redogör också för maktbegreppet i samband med representation där symbolisk makt är aktuellt. Det kulturella perspektivet är i fokus när det kommer till makten att betona, understryka och kategorisera det som presenteras. Makten innebär att kunna styra över hur någonting eller någon framställs i ett visst sammanhang, på ett särskilt sätt. Vid styrandet av hur någonting ska presenteras blir stereotypifiering därmed av vikt då det handlar om det förutbestämda och vilka föreställningar som finns kring hur någon eller något bör vara.

3.4 Normer och normalitet

Svensson (2007:17ff) menar att normer är något som människor eftersträvar, ett slags ideal, vilket förändras beroende på tid och samhälle. Den sociologiska vetenskapen menar att normer är människors gemensamma förväntningar på det som anses utgöra det normala eller det som kulturellt bör eftersträvas. Det finns ett tydligt samband mellan normer och regler, där själva kopplingen kan vara svår att avgöra för någon som inte är insatt i vad det är för norm som gäller i ett visst sammanhang. Detta samband blir som mest framträdande när någon avviker från reglerna. Normer finns överallt men de ser olika ut beroende på människors egna tolkningar gällande vad som anses vara norm eller inte, men även inom vilket sammanhang de uppkommer. Normalitet och avvikelse existerar alltid parallellt med varandra där avvikelsen hela tiden utmanar och är en del av normaliteten.

3.5 Begreppsmässiga klargöranden

3.5.1 *Genus och kön*

För att definiera det genusbegrepp som används i studien har vi valt att utgå från Hirdmans (2001) definition framför Butlers (1990). Anledningen till detta är att studien fokuserar på hur genus konstrueras i bilderböckerna snarare än huruvida kön är baserat på biologiska grunder eller inte. Hirdman (2001:11ff) menar att genus kan ses som ett verktyg för att kunna utröna på vilket sätt människor formas till man och kvinna. En distinktion görs mellan begreppen genus och kön. Kön är något som utgör det biologiska och den fysiska kroppen. Genus däremot inbegriper både det kroppsliga könet, men även det som är socialt konstruerat och finns i flera olika sammanhang gällande exempelvis platser, materiella ting, arbete, politik etcetera. Genus handlar då om tankar och föreställningar angående vad som anses manligt och kvinnligt i den omvärld människor befinner sig i.

3.5.2 *Könsstereotypiskt*

Stereotyp kan förklaras genom bestämda egenskaper som utgör och representerar en enskild individ eller en hel grupp. Egenskaperna är lättbegripliga, tydliga och bidrar till en förutsägbarhet gällande individen eller gruppens sätt att agera. Denna förutsägbarhet medför också att personen inskränks i sitt sätt att vara och handla då omvärldens uppfattningar är en påverkande faktor (Mattsson 2010a:41f). Vi har valt att sammankoppla det stereotypa med Hirdmans (2001) resonemang om genus, kön och könsbundna egenskaper som beskrivs i avsnitt 3.2.1. Därmed har begreppet könsstereotypiskt formulerats och används genomgående i studien.

3.5.3 *Binära oppositioner*

Binära oppositioner kan förstås som motsatspar vilka finns till genom att de konstrueras av varandra. De är varandras motsatser, med andra ord är de vad motsatsen inte är. Dessa binära oppositioner utgör ett verktyg för hur människan uppfattar och konstruerar sin omvärld (Mattsson 2010a:40f). En sådan binär opposition är mannen och kvinnan. Hirdman (2001:35f) benämner mannen och kvinnan som dikotomier till varandra där en åtskillnad mellan könen görs. En man är allt det som en kvinna inte är och vice versa (Hirdman 2001:48).

3.5.4 Bilderbok

En bilderbok förmedlar både en verbal och en visuell historia genom ett samspel mellan skrivna texter och illustrationer. Samspelet bidrar till ett skapande av en helhetsbild avseende den upplevelse berättelsen har för avsikt att förmedla. Helhetsbilden hade inte kunnat uppnås på samma sätt om texterna och bilderna presenterats separat (Kåreland 2013:69f).

4. Metod och metodologiska överväganden

4.1 Kvalitativ dokumentanalys

Inför valet av metod diskuterade vi vilken typ av inriktning som var mest lämplig för studiens innehåll. Vårt syfte är att förstå hur genus och tillhörande normer konstrueras i bilderböckerna. Då våra frågeställningar inbegriper hur framställningar görs och vilka föreställningar som finns valde vi att göra en kvalitativ studie. Bryman (2011:341) menar att en kvalitativ forskning medför en förståelse för hur tolkningar görs av den sociala verkligheten. Vidare beskrivs också konstruktionen av sociala företeelser som en central del. En kvalitativ inriktning möjliggjorde därför en förståelse för hur konstruktionen av genus bidrog till en viss framställning. Vi hade inte för avsikt att beräkna omfattningen av fenomenet, vilket är av mer kvantitativ karaktär. Kvalitativ data bidrar istället till att förmedla känslor, tankar och intentioner vilket inte mäts utan endast konstateras utifrån en förståelse av datans funktion och sammanhang (Ahrne & Svensson 2011:12).

Då empirin utgörs av både text och bild ansåg vi att en kvalitativ dokumentanalys var lämplig. I enlighet med Bryman (2011:500) valde vi att använda begreppet dokumentanalys framför textanalys. Även om båda begreppen inbegriper texter och bilder ansåg vi att "dokument" var mer passande, då "text" oftast kopplas samman med något skrivet. Användandet av illustrationerna som en del av empirin var i enlighet med Brymans (2011:488ff) beskrivning av visuella objekt som en huvudsaklig datakälla. Vidare redogörs för att grunden i en dokumentanalys ligger i att forskaren använder sig av material från den sociala omgivningen och som inte har framställts i syfte för en specifik studie. Empirin har skapats utefter någon annans visioner vilket har till följd att vår subjektiva uppfattning inte påverkade bilderböckernas ursprungliga innehåll.

De skrivna texterna och illustrationerna användes som ett komplement till varandra och utgjorde tillsammans ett helhetsperspektiv av empirin. Enligt Boréus (2011:131ff) är texter relevanta på flera olika nivåer i samhället och kan bland annat påverka hur tankar och åsikter om ett fenomen utvecklas eller formas, men även hur relationer mellan människor ter sig. Då bilderböckernas texter är skrivna för att tolkas tillsammans med illustrationer ansåg vi det vara av vikt att ta hänsyn till dem båda. Björkvall (2012:307) menar att språket och den skrivna texten inte alltid behöver utgöra det centrala fokuset utan även att tillhörande bilder kan bli avgörande för tolkningen. Även om båda delarna är av vikt så gjordes emellanåt en åtskillnad i

urvalet av exempel, då texterna ibland tydligare förmedlade ett budskap än bilderna och tvärtom. Skillnaden mellan språk och bild beskrivs utifrån att “språket främst berättar om världen medan bilder visar den.” (Björkvall 2012:343).

4.2 Metodens förtjänster och begränsningar

En fördel med kvalitativ metod är möjligheten att ta hänsyn till materialets kontext, såsom det sociala sammanhang det skapades i och dess tillhörande värderingar (Bryman 2011: 364). Denna egenskap betraktades som en förtjänst då bilderböckerna är sprungna ur en kritik. För att förstå vad konstruktionen av genus baseras på är det också av vikt att förstå den kritiskt sociala kontext de skapades i. Dokumentanalysens kapacitet att betrakta bilder sågs också som en stor förtjänst då Sverrisson (2011:166f) beskriver att även bilder har en social roll. De uppges kunna förmedla normer och hierarkier samt ingå i en kontext. Den kontextuella påverkan kan å andra sidan innefatta brister då bundenheten kan bidra till en svårighet att generalisera resultatet (Bryman 2011:369). Det specifika syftet till att litteraturen skapats bidrog till en svårighet att översätta den till andra sammanhang.

Vår uppfattning av att analysera bild och text tillsammans var att det bidrog till en möjlighet att få en djupare förståelse för berättelsen. Om endast texterna eller illustrationerna skulle ha analyserats hade det funnits en risk att berättelsen i större utsträckning påverkats av vår subjektiva uppfattning. Genom att använda både texter och bilder blir fantasin begränsad till viss del, då berättelsen i större utsträckning blir återgiven. En annan fördel med att analysera både texter och bilder var att det skapade en helhetsförståelse för materialet. Innebörd förmedlas på olika sätt och Björkvall (2012:344) menar att texter lättare kan förmedla argument då de kan följa efter varandra, medan en bild bara får en chans. Bildens begränsning var märkbar i förevarande studie och därför togs beslutet att komplettera med text.

En brist med metoden var att den utgick från vår subjektiva förståelse. Bryman (2011:362ff) beskriver hur resultatet påverkas av forskarnas egen uppfattning om vad som är av relevans, vilket även vi upptäckte under studiens gång. Det faktum att vi bearbetade materialet och valde ut det som ansågs vara betydelsefullt var en nackdel. Det är inte säkert att en annan forskare hade haft samma uppfattning. Boréus (2011:148) beskriver att en textanalys baseras på tolkningar, och för att begränsa denna brist i studien redogör vi för vad en specifik tolkning baseras på. Subjektiviteten kan även bidra till att missa sådant som inte uttryckligen finns i materialet, men som ändå är av vikt (Neuman 2003:457f). Att ta hänsyn till avsaknaden av

något har varit problematiskt, och möjligen förbisetts då vår subjektiva tolkning inte uppfattade det.

Genom att använda en kvalitativ dokumentanalys genererades ett stort material, vilket bearbetades och kodades (se avsnitt 4.6). Bryman (2008:553) menar att ett problem med kvalitativ kodning är att det specifika urvalet av citat, bilder och koder kan bidra till att kontexten och innebörden i materialet försummas. Ytterligare kritik i sammanhanget är att själva berättelsen i materialet kan gå förlorat. När vi valde citat och bilder var vi medvetna om risken att gå miste om helheten i bilderböckernas berättelser, och försökte därför välja sådana som var berättande och inte alltför specifika.

4.3 Studiens tillförlitlighet

För att diskutera studiens tillförlitlighet blir det aktuellt att ta hänsyn till begreppen validitet och reliabilitet. Enligt Bryman (2011:351) finns en diskussion om begreppens relevans för kvalitativ forskning, då de snarare är anpassade för en kvantitativ inriktning. Bergström och Boréus (2012:41 ff) menar dock att det går att vidga dessa begrepp till att gälla även kvalitativa studier och därför har vi valt att utgå från deras definition.

Validitet berör studiens giltighet och om den kan svara på det som den säger sig vilja undersöka. Med andra ord handlar det om huruvida resultatet kan kopplas samman och ge svar på de ställda forskningsfrågorna. Utefter detta resonemang blir det också aktuellt att diskutera metodens lämplighet och om den kan bidra till svar (ibid.). Vi har tagit hänsyn till validiteten genom användandet av böcker som är uttalat genusmedvetna. Detta bör öka chansen att ge svar på hur sådana böcker konstruerar genus och därmed bidrar till möjligheten för god validitet. Utöver detta har vi valt en metod som möjliggör att studera hur genus konstrueras i bilderböckerna. Metoden tar även hänsyn till både texter och bilder, vilket innebär att vi får tillgång till mycket material som kan bidra till att besvara forskningsfrågorna. Enligt Berström och Boréus (ibid.) har också forskarens förförståelse inverkan på validiteten, vilken ökar om forskaren har god förståelse om den sociala kontext som undersökningarna utspelar sig i. Vår förförståelse för böckerna och deras uttalade genusmedvetenhet bör således bidra till god validitet.

Reliabilitet berör hur tillförlitlig studien är och om den är möjlig att genomföra igen med samma resultat. Begreppet behandlar forskarens precision och noggrannhet då denne måste

avlägsna felkällor i materialet (Bergström & Boréus 2012:42f). Vi har tagit hänsyn till detta genom att på ett senare stadie i analysförfarandet leta efter sådant som kan ha en inverkan på hur genus konstrueras i texterna, och utesluta sådant som inte är av relevans. Den subjektiva tolkningen blir därmed avgörande för studiens reliabilitet där läsningen av materialet måste vara anpassat efter syftet (ibid.). Under bearbetningen av bilderböckerna togs detta i beaktning och för att öka reliabiliteten har vi försökt motivera våra tolkningar i förhållande till forskningsfrågan. Vi har även ämnat läsa böckerna med den noggrannhet som krävs för att kunna besvara syftet.

4.4 Urval

Vi har valt att avgränsa oss till barnlitteratur som är uttalat genusmedveten. För att kunna besvara studiens frågeställningar finns det vissa kriterier som empirin måste uppfylla, varav ett av dem är dess uttalade genusmedvetenhet. För att ytterligare avgränsa materialet har vi valt att endast använda oss av svensk barnlitteratur, vilket vi menar är sådan som inte är översatt. Vi gör således ett antagande om att materialet speglar en svensk kulturell kontext, vilket är det bearbetningen och analysen utgår ifrån. Vad som betraktas som genusmedvetenhet skiljer sig mellan olika kulturer, och då vi främst har kännedom om den svenska kulturella kontexten har vi valt att utgå från den för att undvika att studien blir missvisande. Konsekvensen blir dock att endast en samhällelig kontext analyseras, vilket kan bidra till ett enkelspårigt resultat. Vi ansåg även att det finns en risk att språksvårigheter kan uppstå vid översättning till svenska, då vissa ord kan vara bundna till ett specifikt språk eller att dess innebörd går förlorad.

För att finna det material som syftet kräver har vi använt ett målinriktat urval. Urvalet innebär att forskaren väljer ut den empiri som krävs för att besvara forskningsfrågorna (Bryman 2011:350), vilket stämmer väl överens med förevarande studie. För att få en förståelse för hur genus konstrueras i uttalat genusmedveten barnlitteratur användes litteratur av sådan karaktär. Det var dock ingen självklarhet hur vi skulle få tag på sådant material. Vi besökte Helsingborgs Stadsbibliotek och tog kontakt med en bibliotekarie för att få inspiration och vägledning i hur sökandet kunde gå till. De hade en lista med genusmedveten barnlitteratur, men då ett kriterium är att barnlitteraturen ska vara uttalat genusmedveten var denna inte lämplig för oss. Vi valde att gå vidare med sökningen genom att titta på marknaden för barnboksförlag och dess speciella inriktningar. Vid efterforskningen fann vi fyra svenska bokförlag som menar att de utger normbrytande barnlitteratur. Denna inriktning ansåg vi var för bred då flera olika

normkategorier skulle behöva bearbetas samt att studien endast fokuserar på genus. Vi fann endast ett förlag i Sverige som är uttalat genusmedvetet, vilket är Olika Förlag AB (se avsnitt 4.5). Vår uppfattning är att förlaget är ett av de största inom normbrytande barnlitteratur, avseende antal utgivna barnböcker samt antalet olika författare och illustratörer som är verksamma vid förlaget. Det är av vikt att poängtera att det inte är förlaget i sig som är av intresse, utan endast deras utgivna böcker. Vi menar att vår subjektiva uppfattning om vad som är genusmedvetet eller ej inte skulle styra urvalet, då det är den uttalade genusmedvetenheten som är av intresse. Ovanstående beskrivning bidrog till bedömningen att Olika Förlag AB var en lämplig avgränsning i förhållande till studiens syfte.

De specifika böckerna valdes ut genom ett teoretiskt urval, vilket innebär att datainsamlingen skedde kontinuerligt och det var inte förbestämt när den skulle avslutas (Bryman 2011:393). Med detta som utgångspunkt skedde insamlingen parallellt med vårt reflekterande och analyserande av materialet, vilket Bryman (2011:434f) menar är typiskt för en teoretisk samplingsmetod. Urvalet avgränsades till tre olika kategorier som Olika Förlag AB presenterar på sin hemsida (Olika 2016c). Vi valde kategorierna “Pekböcker ca 0-2 år”, “Bilderböcker ca 1-3 år” samt “Bilderböcker ca 3-6 år”. Därmed använde vi oss av barnlitteratur som vänder sig till barn i åldern cirka 0-6 år. Denna ålder avser barn som innehar, eller snart har åldern att gå på förskola, vilket ses som en lämplig avgränsning. Förskolan är en viktig del av barnets socialisering vilken sker genom en i samhället etablerad institution, och kan därmed betraktas som vedertagen avseende den pedagogik de för samt det material de arbetar med. Ytterligare en anledning till den åldersbaserade avgränsningen är att barn i denna ålder tar del av böcker som tillhandahålls av pedagoger eller omvårdnadspersoner, och därmed inte valts ut på egen hand. Tenngart (2012:29ff) beskriver att berättelser ger barn en möjlighet att förstå och bedöma sin verklighet samt att mönster och normer sprids via barnlitteratur. Vår tolkning är att detta skulle kunna bidra till att barn i åldern 0-6 år förstår sin verklighet bland annat genom de normer som förmedlas via böckerna och därmed präglas av dem.

Olika Förlag AB har även temabaserade kategorier, men vi valde att inte använda oss av dem då alla deras utgivna böcker ska vara genusmedvetna. Ytterligare en anledning är att vi ville inrikta oss på ett specifikt åldersspann, vilket dessa kategorier inte gör. I kategorin “Pekböcker ca 0-2 år” valdes fyra stycken böcker. I kategorin “Bilderböcker ca 1-3 år” använde vi oss av totalt åtta stycken böcker, och i kategorin “Bilderböcker ca 3-6 år” valdes nitton stycken böcker ut. Följaktigen användes totalt trettioen stycken böcker som empiri (se Bilaga 1). I kategorierna “Bilderböcker 1-3 år” och “Bilderböcker 3-6 år” uppstod bortfall, som

utgjordes av två stycken bilderböcker. Dessa berodde på att böckerna var översatta till svenska, vilket föll utanför ett av studiens kriterium. Fortsättningsvis kommer all empiri benämnas "bilderböcker", för att rent språkligt underlätta studien, men även för att alla böckerna både innehåller texter och bilder.

Vi lät antalet utvalda böcker styras av det Bryman (2011:516) benämner som den teoretiska mättnaden vilket uppstår när det inte går att utröna ny relevant information i materialet. Vi utgick från detta och samlade in böcker efterhand tills vi ansåg att ingen ny information kunde utrönas för att besvara studiens frågeställningar. Vårt urval har bidragit till att uppfylla studiens syfte och besvara dess frågeställningar då materialet har begränsats utefter det. Det medför att studien har begränsats till endast ett bokförlag, trots att annan barnlitteratur kan vara genusmedveten även om det inte är uttalat. Konsekvensen av detta kan vara att studiens resultat inte kan ges stor spridning. Vi har dock använt majoriteten av Olika Förlag ABs böcker i angivna ålderskategorier, vilket borde kunna bidra till en generaliserbarhet till detta förlags utgivna böcker. En annan konsekvens av att endast använda ett nischat bokförlag är att böckerna möjligen inte är de mest lästa och därför inte heller de som har störst inflytande i barnens värld.

4.5 Bakgrund och förförståelse

Olika Förlag AB startades 2007 och har hittills givit ut över 50 böcker. De har en vision att skapa förändring när det kommer till jämställdhet och för att uppnå det utmanas stereotypa föreställningar avseende bland annat genus, normer och könsroller (Olika 2016a). De böcker som ges ut rådfrågas under processens gång av experter inom genus och granskas utifrån ett genusperspektiv (Olika 2016b). Deras syfte och vision kan sammanfattas utifrån följande: "Genom att dela vår kunskap och vårt engagemang både genom litteratur, utbildning och samarbeten med annan produktion, kan vi närma oss vår vision om barns rätt att utveckla sin egen unika person, fri från stereotyper och normer." (Olika 2016b).

Utgivningsförlagets syfte med produktionen bidrog till att vi i förevarande studie hade en viss förförståelse till varför bilderböckerna producerats. Vi var medvetna om svårigheten att inte låta förförståelsen påverka studien, men det var svårt att undgå då vi redan hade bestämt syftet för den. Då vi båda även innehar en viss förkunskap om genus och normer kunde även det påverka genomgången av materialet. Vi har ändå försökt ha insikten att läsa förutsättningslöst för att inte påverkas av den uttalade genusmedvetenheten och vår förkunskap. Anledningen till detta var för att vi önskade nyttja empirin på ett lämpligt sätt och försöka vara

öppna för att upptäcka nya saker. Vi upptäckte en brist vid bearbetningen av empirin då vi tenderade att först och främst se det icke-könsstereotypiska framför det stereotypiska. Detta kan ha orsakats av förförståelsen om bokförlagets vision och uttalade genusperspektiv. Däremot hade ingen av oss läst barnböckerna tidigare vilket bidrog till en omedvetenhet om böckernas specifika innehåll.

4.6 Bearbetning av materialet

Till en början gick båda igenom all empiri som genererade ett stort material. Huvudfokus vid kodningen var, precis som Neuman (2003:441f) säger, att dels förminska, men även organisera datan till nyckelord, begrepp, kategorier och teman, vilket kallas för öppen kodning. Vid den öppna kodningen gjorde vi var för sig ett index över de begrepp som tydligt utmärkte empirin, detta för att inte påverkas av varandra. Bryman (2008:550) menar att ett index bidrar till ett första steg i kategoriseringen av begreppen som underlättar vid tolkningen och teoretiserandet av empirin. Därefter gick vi återigen igenom materialet och markerade med olika färger de texter och bilder som utgjorde innebörden av begreppen och koderna. Vi fick vid detta stadiet fram fjorton olika begrepp och teman.

För att få en tydligare överblick började vi relatera begreppen och koderna till varandra. Detta kallas enligt Neuman (2003:444) för axial kodning som innebär ett fokus på koderna framför empirin, vilket bidrar till att nya idéer eller koder uppkommer. Vidare beskrivs att forskaren ska ta hänsyn till konsekvenser, samspel och samband mellan kategorier eller begrepp. Vi kopplade samman liknande begrepp och rensade bort de som vi ansåg var minst framträdande. Förfarandet bidrog till sex huvudteman med underliggande rubriker och begrepp. Slutligen valde vi citat och bilder som vi ansåg tydligt beskrev ett visst tema. Därmed gjordes ett urval, vilket bidrog till en tolkning av vad som var generaliserbart. Vi kodade våra huvudteman utefter två olika färger, en för text och en annan för bild. Denna slutfas kallas enligt (Neuman 2003:444) för selektiv kodning och innebär att forskaren selektivt plockar ut det som stämmer överens med datan. Slutligen analyserades dessa teman och begrepp på en teoretisk nivå.

4.7 Forskningsetiska överväganden

Enligt Vetenskapsrådet (2011:16) är det särskilt aktuellt att göra en övervägning mellan skada och nytta om människor ingår i studien, då de måste behandlas på ett aktsamt sätt. I studien skedde det inte någon direkt kontakt med informanter, men däremot indirekt då vi har studerat litteratur som är skriven av människor. Svensson och Ahrne (2011:30) menar att även om kontakten är indirekt kan det uppstå etiska frågor och därför har vi gjort etiska överväganden.

Bryman (2011:131f) beskriver etiska principer som bör övervägas vid genomförandet av en studie. En av dem är informationskravet som innebär att deltagarna i studien måste informeras om dess innehåll och att deltagandet är frivilligt. Ett annat är samtyckeskravet vilket syftar till att de medverkande har rätt att själva avgöra om de vill delta. Vid övervägandet av dessa etiska principer var vår bedömning att författarna frivilligt utgett böckerna med tillgänglighet för allmänheten, vilket medförde att dessa krav inte behövdes tas i beaktning. Det som ansågs vara problematiskt gällande kraven är att böckerna är utgivna i ett annat syfte än forskning. Vi bedömde dock att det inte skadar författarna att studera texterna, med tanke på medvetenheten om att deras utgivna verk kan komma att bli granskade. Frivilligheten bidrog också till att vi inte behövde genomföra det som Vetenskapsrådet (2011:67) benämner anonymisering. Författarnas namn behövde inte anonymiseras då de redan har valt att publicera sina verk.

Bryman (2011:132) beskriver vidare att det finns ett konfidentialitetskrav som innebär att material om deltagarna ska behandlas på så sätt att ingen obehörig får tillgång till det. Ännu ett krav är nyttjandekravet, vilket innebär att material om deltagarna endast får användas till studien. Denna studie har inte behandlat personuppgifter och därmed var dessa krav inte aktuella. Det är även relevant att överväga huruvida studiens resultat är av nytta för samhället och dess medborgare. Studien ska inte endast skydda informanter, utan det är också väsentligt att den har ett viktigt syfte (Vetenskapsrådet 2011:18). Förevarande studies resultat bedömdes vara av nytta för samhället, då det kan bidra till en förnyad syn på normer avseende genus och hur de förmedlas till barn som tar del av genusmedveten barnlitteratur. Detta skulle i sin tur kunna bidra till förbättrad livskvalitet hos medborgarna.

4.8 Arbetsfördelning

Vi har genomgående arbetat tillsammans och båda tog del av empirin i samma utsträckning. Av praktiska skäl och med hänsyn till tidsramen valde vi att skriva vissa delar var för sig, men även

då satt vi tillsammans för att få möjligheten att rådfråga varandra. Båda har dock bearbetat texten i sin helhet och fattat alla beslut avseende studien tillsammans. På detta vis har vi skapat en gemensam studie där vi båda är lika delaktiga i alla moment och delar. Vi valde att arbeta på detta sätt för att få en röd tråd i arbetet samt ha samma uppfattning om vilken riktning studien skulle ta.

5. Resultat och analys

I detta avsnitt presenterar vi empirin samt analyserar den med valda teoretiska ramverk och begrepp. Vidare redogör vi för resultaten som utgörs av sex huvudteman med tillhörande underrubriker. Det har funnits svårigheter vid uppdelningen av de teman som berör det icke-könsstereotypiska (se avsnitt 5.1 och 5.2), då både beteende, handlingar och utseende ofta framställs tillsammans. Även om de alla ofta genomsyrar empirin valde vi att göra en uppdelning för att möjliggöra en hanterbar analys. I analysen har vi vid fastställande av kön baserat detta utifrån karaktärernas könsbundna namn när det har varit möjligt.

5.1 Icke-könsstereotypiskt beteende och handling

I majoriteten av bilderböckerna går det att utröna beteenden och handlingar som inte följer det som Hirdman (2001:37) menar är de förgivettagna egenskaperna som kvinna och man besitter. Dessa egenskaper framställs på olika sätt, men något som är framträdande är att egenskaperna har bytt könstillhörighet. Det som anses vara ett köns tillhörande egenskaper, enligt Hirdman (2001), beskrivs istället tillhöra det motsatta könet. Vi har valt att benämna detta fenomen som icke-könsstereotypiskt.

5.1.1 Icke-könsstereotypisk kvinna

Det har varit möjligt att urskilja beteenden eller handlingar som inte faller inom ramen för det kvinnliga könet enligt Hirdmans (2001) resonemang om könsbundna egenskaper. Framställningen av kvinnor som aggressiva och modiga går att finna i flertalet av bilderböckerna, bland annat i *Piraterna och regnbågsskatten* (2015), vilket framgår av citaten.

Olga Os gör alltid mos

Av den som sticker fram sin nos

(Berg, Frimodig & Poll 2015)

Ingen är fri förrän alla är fria

Säger den modiga Marulks-Mia

Hon skrämmer hajen med ett brandbilstjut

Och hals över huvud flyger Olga ut!

(Berg, Frimodig & Poll 2015)

Citatet visar på en beskrivning av kvinnor som aggressiva och orädda. Att “Olga Os alltid gör mos” (Berg, Frimodig & Poll 2015) kan tolkas som att hon inte drar sig för att slåss, medan “Marulks-Mia” beskrivs med egenskapen modig. Med utgångspunkt i Halls (2013b) representationsteori går det att anta att framställningen av karaktärerna präglar den uppfattning som läsaren får av dem. Genom framställningen och språket tillges en mening och innebörd hos läsaren. Citatet om Olga Os visar att författaren väljer att använda ett specifikt uttryck. Tolkningen kan förstås genom att det beskrivna uttrycket “alltid gör mos” förknippas med den mentala föreställningen att slåss.

Även flickkaraktären Hedvig från *Konrad och karamellerna* (2015) framstår som aggressiv och modig.

(Mendel-Hartvig & Röstlund 2015)

I bilden kan Hedvigs ilska urskiljas genom att betrakta hennes ansiktsuttryck. Hennes nedåtriktade ögonbryn samt stirrande ögon vittnar om en känsla av ilska, aggressivitet och fokus på situationen. Med hjälp av vårt teoretiska ramverk kan slutsatsen dras att författarna valt att framställa Hedvig som den aggressiva i förhållande till Konrad. Hall (2013b) menar att språk kan formas på flera olika sätt, och i detta exempel består det både av bild och lingvistiskt språk i form av det skrivna ordet. Enligt Halls (2013b) representationsteori är språket kopplat till en mental föreställning, vilka tillsammans ger mening till det som sägs eller bevitnas. Den mentala

föreställningen kopplas till olika tecken som gör att de förknippas med specifika ord, uttryck, bilder med mera. Utifrån detta går det att förstå att den tolkning som görs av bilden ovan är ett resultat av en mental föreställning som tar sig i uttryck genom det språk som används. Det bidrar till en förståelse till varför Hedvigs ansiktsuttryck och kroppsspråk sammankopplas med den mentala föreställningen av ilska.

I bilden går det också att utläsa att Hedvig är den som är fysiskt starkast i relationen mellan henne och Konrad då hon har lyckats brotta ner och hålla fast honom. Kvinnliga karaktärer som beskrivs som starka framgår även i bilden och citatet nedan.

(von Sabljar & Bornmarker 2008)

INNGA OCH ÁNNE

Vi gillar att köra

MOTORCROSS.

Då blir vi starka.

(von Sabljar & Bornmarker 2008)

Bilden föreställer flickorna Innga och Ánne som kör motorcross. Bilden och texten tillsammans beskriver beteenden och handlingar som normativt inte associeras med det kvinnliga könet. Detta visar sig först och främst i egenskapen "stark" som de kvinnliga karaktärerna uppnår genom aktiviteten. Hirdman (2001) beskriver att kvinnan föreställs som "svag" vilket är

motsatsen till "stark". Kvinnan uppfyller således den egenskap som sammankopplas med det manliga könet och faller utanför ramen för beskrivningen av en kvinna. Detta vittnar ytterligare om att stereotypiskt manliga egenskaper tillskrivs kvinnor i bilderböckerna. Många av de beteenden och handlingar som går att utröna i de kvinnliga karaktärerna tolkas som icke-könsstereotypiska utifrån Hirdmans (2001) resonemang om genuskontraktet, vilket innebär att det finns en föreställning av vad som är manligt och kvinnligt. Föreställningen om att kvinnan ska vara mjuk och passiv passar inte in på den framställning som görs av kvinnorna som beskrivs i exemplen ovan. De beskrivs snarare med typiskt manliga egenskaper. Avsaknaden av de kvinnliga egenskaperna och den tydliga präglingen av de manliga, bidrar till tolkningen av deras beteenden och handlingar som icke-könsstereotypiska.

Något annat som utmärker det icke-könstereotypiska i bilden ovan är den handling som de kvinnliga karaktärerna Innga och Anne utför, det vill säga köra motorcross och framföra ett fordon. Ett annat exempel på detta finns i *Saffa & Parmesan - Den hemliga ubåten* (2013) som citatet nedan illustrerar.

Saffa skyndar sig ner i styrhytten och sätter sig till rätta vid alla spakar och reglage. Hoppas, hoppas att den startar, tänker hon just som farfar sticker ner huvudet genom luckan.

- Du drar i den lila spaken för att köra framåt. Och styr gör du med ratten i mitten. Se till att vara hemma till kvällsmaten, säger han och stänger efter sig. Saffa drar i spaken och ubåten startar! Ett dovt mullrande hörs och de glider sakta fram genom vattnet. Ubåten kränger och gungar i den trånga tunneln. Ibland skrapar den mot botten så att det knakar. Saffa håller hårt i ratten medan Parmesan oroligt hoppar omkring i styrhytten.

(Norén & Olu Lindgård 2013)

Utifrån Hirdmans (2001) definition av genus är det möjligt att förstå handlingen att framföra fordon som icke-könstereotypisk. Genus beskrivs vara möjligt att urskilja i allt, däribland materiella ting. I Hirdmans (2001) beskrivning av olika stereotypa genuspar är det bland annat möjligt att koppla "bil" till det manliga könet. Även citatet "Men hon är allt duktig hon, Anna! Kör bil som en hel karl!" (Hirdman 2001:66) visar att fordon är sammankopplat med det manliga könet. Ting och handlingar är därmed möjliga att associera till ett specifikt kön, vilket bidrar till att tolka Inngas och Ánnes samt Saffas beskrivna handlingar som icke-könsstereotypiska. Sammantaget i detta avsnitt kan tolkningen göras att författarna valt att

använda stereotypiskt manliga beteenden och handlingar för att skildra de kvinnliga karaktärerna i böckerna. På detta sätt används de binära oppositionerna man och kvinna för att utmana föreställningen av dem.

5.1.2 *Icke-könsstereotypisk man*

Icke-könsstereotypiska handlingar och beteenden skildras även vad avser manliga karaktärer. Ett exempel är nedanstående bild och citat.

(von Sabljar & Bornmarker 2008)

GUNNAR

Jag gillar att DANSA.

Då blir jag skön och mjuk i hel kroppen.

(von Sabljar & Bornmarker 2008)

Bilden föreställer Gunnar som dansar, vilket även citatet talar om. Utifrån Hirdmans (2001) beskrivning gällande föreställningen av män som hårda, går det att föra ett resonemang om att karaktären Gunnar inte uppfyller denna. Gunnar kan istället uppfattas inneha kvinnliga attribut, vilket beskrivningen "mjuk" vittnar om. Denna utgångspunkt kan i samband med Halls (2013b) representationsteori förstås som att författaren och illustratören använder framställningen av Gunnar för att koppla konceptet mjuk till ett annat kön än vad det normativt sett är bundet till.

Detsamma gäller presentationen av Konrad (se ovanstående bild föreställande Konrad och Hedvig i avsnitt 5.1.1) som både är fysiskt och mentalt svagare än sin syster Hedvig. I bilden

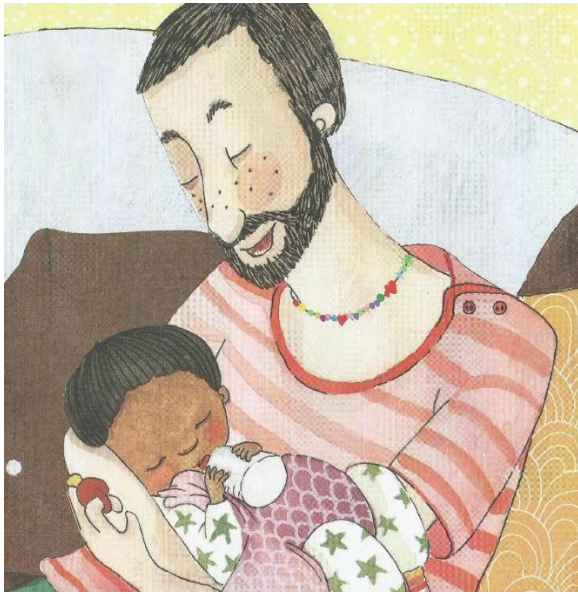
visar hans ansiktsuttryck både ledsamhet och rädsla. Hans ögonbryn är vända åt det andra hållet jämfört med Hedvig, vilket bidrar till att han ser ledsen ut istället för arg. Hans ögon uttrycker förtvivlan och den bortvända blicken kan uppfattas som ett rop på hjälp. Även den tillhörande texten "Mormor, snyftar Konrad." (Mendel-Hartvig & Röstlund 2015) vittnar om en förtvivlan. Att Konrad uppges snyfta går att tolka som att han är ledsen och söker efter hjälp. Genom det bildliga och lingvistiska språket går det enligt Hirdman (2001) att förstå situationen utifrån att Konrad besitter typiskt kvinnliga egenskaper såsom passiv och svag. Presentationen av de manliga karaktärerna kan i samband med Halls (2013b) representationsteori tolkas som innehavare av beteenden och handlingar som är icke-könsstereotypiska. Framställningarna av dem karaktäriseras istället av stereotypisk kvinnlighet.

5.1.3 Icke-könsstereotypisk föräldraroll

Det är även möjligt att urskilja icke-könsstereotypiska handlingar och beteenden i föräldraskapet. Genom Hirdmans (2001) stereotypa genuskontrakt är det möjligt att förstå att vissa egenskaper inte endast fördelas baserat på kön, utan också på basis av de olika föräldrarollerna mamma och pappa. Rollerna som mamma och pappa är grundade på kön, där kvinnan är mamma och mannen är pappa.

Citatet "Lollys mamma Mia bor i en annan stad långt borta, så de träffas inte så ofta." (Karsin & Arvidsson 2011) visar hur mammarollen skildras i flertalet av bilderböckerna. Enligt Halls (2013b) representationsteori är det ett lingvistiskt språk som förmedlar innebörden i detta fall. Det är främst orden och inte den tillhörande bilden som visar på den innebörd som framställs. Bilden visar att Lolly och hennes mamma pratar i telefon, men detta avslöjar inget om det långa avståndet mellan dem. Istället är det orden som visar på det, vilket definieras av "en annan stad långt borta". Dessa ord associeras till den mentala föreställningen av vad "långt borta" innebär. Vidare blir tolkningen att Lollys mamma inte är avsevärt fysiskt närvarande i denna relation. De verkar inte ses frekvent, vilket texten "de träffas inte så ofta" ger bevis på. Enligt Hirdmans (2001) genuskontrakt finns det en föreställning om att kvinnans biologiska mål är att föda barn, vilket kan vittna om en längtan efter ett barn. Det kan således göras ett antagande om att detta även skulle resultera i en drift och önskan om att vårda barnet. Utifrån detta resonemang är det möjligt att förstå framställningen av Lollys mamma som icke-könsstereotypisk avseende mammarollen, då den omhändertagande egenskapen inte är framträdande.

Det är istället möjligt att urskilja pappornas starka känslor för sina barn samt som den främsta omvårdande föräldern, vilket visas i nedanstående bilder.

(Mendel-Hartvig & Röstlund 2012)

(Murray Brodin & Lind 2014)

Den första bilden föreställer en pappa som håller sitt barn samtidigt som denne får mat, och han tolkas vara den som har ansvaret för att barnet får i sig maten. Pappans slutna ögon och lätt neråtlutade huvud tolkas som en känsla av ömhet gentemot barnet, vilket även hans tätt omslingrade armar om barnet gör. Bilden till höger visar en aktiv pappa, som även här intar rollen som den omvårdande, vilket exemplifieras genom att han bakar kanelbullar tillsammans med sitt barn. Den omvårdande egenskapen visas inte genom någon direkt fysisk interaktion med barnet, utan i detta fall är det handlingen som bidrar till tolkningen. Att bilder och kroppsspråk tolkas av betraktaren och kan förmedla en mening går att förstå genom det valda teoretiska ramverket. Halls (2013b) representationsteori menar att även bilder har en språkfunktion. Språkets funktion är att översätta en mental föreställning och vidareförmedla innebörden till betraktaren. En slutsats blir således att bilderna förmedlar en innebörd, vilket associeras till konceptet "omvårdande" och därmed får bilderna en mening.

Pappornas omhändertagande roll och längtan efter barn går även att urskilja genom texterna, vilket illustreras i följande citat.

- Varför är du ledsen? ropar Hamsa.
Pappan tittar upp.
- Jag är inte ledsen, säger han och torkar ögonen. Jag är glad.
- Men varför gråter du då? undrar Alvdís.
- Jag gråter för att jag är jätteglad, säger pappan. När jag är ledsen gråter jag ledsna tårar. Och när jag är jätteglad gråter jag glada tårar.
- Varför är du jätteglad då? frågar Hamsa.
- För att jag ska träffa mina barn snart.

(Murray Brodin & Johansson 2011)

Det skrivna ordet används för att förmedla innebörden där orden vittnar om att pappan är mycket glad över att få träffa sina barn. Historien förtäljer inte hur länge sedan han såg dem, hur frekvent de ses eller några andra omständigheter. Det enda som uttrycks är den glädje som han känner. Meningen "Jag gråter för att jag är jätteglad" vittnar om en stor glädje, vilket blir tydligt genom Halls (2013b) representationsteori. Enligt teorin sammankopplas mentala föreställningar med tecken, vilket gör att de associeras till vissa ord. I detta fall bidrar ordet "jätteglad" till framställningen av pappans enorma glädje. Den omvårdande pappan kan utefter Hirdmans (2001) stereotypa genuskontrakt förstås som icke-könsstereotypisk, då pappors egenskaper avgränsas till familjeförsörjare. I exemplen framgår det inte huruvida papporna är familjeförsörjare eller ej. Det som gör att de ändå förstås som icke-könsstereotypiska är den skildrade omvårdande förmågan, vilket enligt Hirdman (2001) är en typiskt kvinnlig egenskap.

Utifrån de tre ovanstående teman går framställningarna sammantaget inte helt i linje med Diekman och Murnen (2004:381f), som menar att genusmedveten barnlitteratur inte framställer män med kvinnliga egenskaper i lika stor utsträckning som kvinnliga karaktärer med manliga egenskaper. Deras slutsatser stämmer inte överens med förevarande studie, där många män har beskrivits med kvinnliga egenskaper. Det är dock nödvändigt att göra en åtskillnad mellan vuxna och barn. Avseende vuxna är omvårdande pappor överrepresenterade jämfört med omvårdande mammor. Däremot är pojkar med kvinnliga egenskaper inte representerade i lika stor utsträckning som flickor med manliga egenskaper.

5.2 Icke-könsstereotypiskt utseende

Ytterligare ett icke-könsstereotypiskt tema handlar om yttre fysiskt utseende. Med yttre fysiskt utseende menas det kroppsliga men även materiella ting som syns på kroppen i form av exempelvis kläder och accessoarer. I *Piraterna och regnbågsskatten* (2015) förmedlas en bild av kvinnliga pirater, vilken visar hur det icke-könsstereotypiska kan ses utifrån fysiskt och materiellt utseende.

(Berg, Frimodig & Poll 2015)

I bilden presenteras piraterna med hårväxt både på benen, armarna och i armhålorna. Karaktären längst till höger visar även på en fysisk styrka då hon bär på tunga guldklimpar som gör att hennes muskler är stora och utmärkande. Karaktärerna med vit/blårandig klädsel framställs genom rundare och större kroppsform i jämförelse med övriga pirater. Dessa fysiska attribut kan kopplas till Hirdmans (2001) redogörelse av det stereotypa genuskontraktet där kvinnan beskrivs vara svag, mjuk och passiv medan mannen istället är fysiskt tränad och därmed stark, hård samt aktiv. Framställningen i bilden visar på en motsats till den stereotypa föreställning som Hirdman (2001) menar existerar i samhället. Alla pirater kan tolkas vara aktiva då de tillsammans hittat en skatt och gjort något aktivt för att uppnå detta. Konzepten i bilden kan därmed enligt Halls (2013b) representationsteori tillföra en ny slags innebörd där även kvinnan kategoriseras utefter fysiska egenskaper som i vanliga fall tillskrivs mannen. Betydelsen blir

därmed konstruerad utifrån de så kallade representationssystemen vilket förmedlas till läsaren, som med hjälp av språket tar del av bilderboken.

Det är inte endast det kroppsliga utseendet som framställs utan även materiella ting på kroppen är något som existerar i flertalet av bilderböckerna. I *Konrads klänning* (2014b) skildras följande berättelse.

Hedvig har fått en klänning. Konrad har inte fått någonting.

- Jag glittrar! säger Hedvig.
- Får jag låna? säger Konrad.

Ja. Konrad får låna Hedvigs klänning.

- Jag glittrar! säger Konrad

(Mendel-Hartvig & Röstlund 2014b)

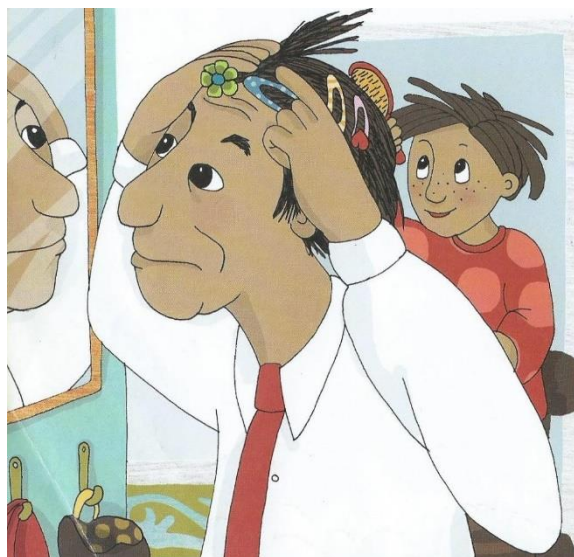
Konrad och Hedvig beskrivs utifrån att de representerar respektive kön, pojke och flicka. Konrad får till slut möjligheten att låna Hedvigs klänning vilket han uttrycker en glädje över då han nu glittrar, vilket både citatet och bilden vittnar om.

(Mendel-Hartvig & Röstlund 2014b)

Det materiella tinget, klänningen, kan ses som icke-könsstereotypiskt i förhållande till Hirdmans (2001) teori som ger uttryck för det stereotypa genusparet byxor/klänning. Det kan här tolkas att byxor är ett materiellt ting som förknippas med manligt medan klänning är något som är mer kvinnligt. Det faktum att Konrad har på sig en klänning som är lånad från Hedvig

visar på motsatsen till det stereotypa genusparet. För att ytterligare skapa en förståelse för situationen kan Svenssons (2007) normbegrepp användas. I detta fall handlar normen om att endast flickor ska bära klänning vilket utgör de gemensamma förväntningarna som existerar och eftersträvas i samhället. Att en pojke, Konrad i detta fall, både önskar att ha en klänning och dessutom tar på sig den visar på en avvikelse från normen. Det är genom denna avvikelse som normen uppmärksammas och definieras. Dessa icke-könsstereotypiska materiella ting framställs inte enbart hos barnkaraktärerna utan de går även att hitta hos de vuxna personerna. I *Tesslas pappa vill inte!* (2011) använder sig pappan av hårspännen i olika färger, vilket syns i bilden nedan. Normen verkar därmed inte endast beröra barnen utan även de vuxna karaktärerna.

(Mendel-Hartvig & Röstlund 2011)

Sammantaget kan slutsatsen dras att alla icke-könsstereotypa attribut och ting som framställs utmanar stereotyper av manligt och kvinnligt. Istället för att se mannen och kvinnan som motsatspar till varandra (Hirdman 2001) konstrueras en annan bild vilken är motsatsen till de stereotypa föreställningar som redan existerar. Ofta används motsatsen för att exempelvis framställa egenskaper, beteenden, utseenden och materiella ting som vanligtvis är förknippat med ett visst kön. Tolkningen som kan göras är att nya typer av normer, som utgörs av det motsatta, uppstår i förhållande till genus. Isärhållandet av kön stämmer väl överens med Halls (2013b) konstruktionistiska perspektiv på representation, som innebär att något får mening genom åtskillnad. Det är skillnaden som medverkar till att objekten kan få olika mening. Utifrån

detta resonemang kan slutsatsen dras att man och kvinna tillskrivs mening utifrån det som skiljer dem åt, snarare än deras likheter.

5.3 Könsneutralitet

Ett annat märkbart fenomen är att det finns ett särskilt uttryck för hur karaktärernas utseende, färger samt kläder framställs i bilderna vilket fortsättningsvis kommer benämnas könsneutralt. Denna könsneutralitet visar sig genom illustrationer där det finns en komplexitet att avgöra könet, vilket bidrar till att läsaren själv får en möjlighet att bestämma.

I *Prinsessan Victoria* (2014) har huvudrollen grå byxor, röd jacka, blå ryggsäck och en beige mössa. I bilden är håret lockigt och ganska kort.

(Murray Brodin & Lind 2014)

Under berättelsens gång visas även andra kläder i form av en grön och röd tröja samt gula strumpor. I framställningen finns ingen tydlig koppling till kvinnliga respektive manliga stereotypiska attribut. Hirdman (2001) menar att genus går att finna i både kläder och materiella ting vilket kan sammankopplas med respektive kön. Hon ger exempel på färgerna blå och rosa som stereotypa genuspar. Framställningen av barnbokscharaktären går varken att koppla till manligt eller kvinnligt utseende gällande färger, hår, kläder med mera. Några stereotypa genuspar går heller inte att utröna vilket därmed medför att konstruktionen kan tolkas som könsneutral.

Till skillnad från föregående exempel som både innehar könsneutralt utseende och benämning, finns det en annan typ av könsneutral framställning av genus. I *Konrad lussar* (2014a) presenteras syskonen Konrad och Hedvig.

(Mendel-Hartvig & Röstlund 2014a)

Som framgår i bilden har båda likadan klädsel bestående av ett orange/brunt linne och svarta underbyxor. Bådas uttryck och utseende tillsammans med färgerna på kläderna bidrar till tolkningen att både Konrad och Hedvig hade kunnat vara av det motsatta könet. Genom en könsneutral konstruktion av karaktärernas utseende utmanas därmed den binära oppositionen man och kvinna. Hirdmans (2001) stereotypa genuskontrakt innebär att kvinnliga och manliga kläder samt ting är förutbestämda. Att framställa ett motsatspar, i detta fall två syskon av olika kön, utifrån att könstillhörigheterna likväl kunde varit de omvända visar på en framställning som utmanar de traditionella stereotyperna. Det finns inga direkta uppdelningar av manliga och kvinnliga utseende samt materiella ting som tydligt går att koppla till något kön.

En annan intressant iakttagelse relaterat till utseende går att utröna i boken *Kivi & Monsterhund* (2013). Kivi är en karaktär vars utseende kan beskrivas med begreppet könsneutralitet. Karaktären har en grön/vit randig heltäckande klädsel med en blå/vit rutig huvudbonad och röda glasögon vilket visas i bilden. Kroppsformen och de mönster som finns i illustrationen påvisar ett utseende som gör det svårt att se samband med kvinnliga respektive manliga stereotyper (Hirdman 2001).

(Lundqvist & Johansson 2013)

Frågan som då kan ställas är hur denna konstruktion av karaktärerna kan förstås mer ingående? Halls (2013b) teori om representation kan appliceras på denna könsneutralitet och användas för att skapa en förståelse för hur detta presenteras till omvärlden. Språket har en avgörande roll för hur något framställs och därmed ger en mening för ett fenomen. De könsneutrala bilderna presenterar de koncept som läsaren mentalt innehar, vilket i sin tur bidrar till en mening med bilden. De koncept som enligt Hirdman (2001) existerar angående manligt och kvinnligt gör att karaktärerna tolkas som könsneutrala. Det finns inga attribut som är typiska för något av könen vilket gör att personerna inte kategoriseras in i dessa fack. I stället skapas ett annat koncept som kategoriseras in under den mentala föreställning av vad könsneutralitet är. Koncept skiljer sig åt mellan människor, vilket gör att tolkningen av fenomenet är beroende av läsaren som skulle kunna bidra till att könsneutraliteten kan uppfattas på olika sätt. Precis som Hall (2013b) säger existerar ändå en mer generell uppfattning av konceptet vilket i slutändan medför en gemensam förståelse för begreppet. Vidare kan Svenssons (2007) normbegrepp kopplas till resonemanget då könsneutraliteten kan ses som en avvikande konstruktion från det som är normen, i detta fall stereotypiska framställningar av manliga och kvinnliga utseende och attribut. Den könsneutrala framställningen stämmer inte överens med de kulturella gemensamma förväntningarna på kön.

5.4 Benämningar på karaktärerna

Ett annat framträdande tema är på vilket sätt olika karaktärer benämns i texterna. Ett ofta återkommande ord är *hen* vilket i några böcker framställs i samband med att personen också har ett könsneutralt utseende eller namn (se avsnitt 5.3). Det tydligaste exemplet som representerar alla former av benämningar finns i *Alla dör* (2015) vilken handlar om existentiella frågor kring livet och döden.

Alla vi som lever nu. Jag och hon. Han, hen och du. Familjen, slakten, grannar, vänner.
Bekanta som vi knappt ens känner. Alla dör. Även de du aldrig mött har nästan allihopa
dött. Och har de inte gjort det redan så kommer det att hända sedan. För alla dör.

(Lundqvist & Frödén 2015)

I citatet finns både *han*, *hon*, *hen*, *jag*, *du* och *de*. Själva uppdelningen av begreppen är intressant då “*jag och hon*” skrivs i samma mening vilket även visas genom att “*han, hen och du*” är sammansatt i en annan mening. Denna åtskillnad av könen kan kopplas till Hirdmans (2001) redogörelse för genusordningen där hon menar att en isärhållning av mannen och kvinnan görs. I texten görs en åtskillnad mellan könen, dock beskrivs orden i förhållande till andra benämningar som inte direkt har med könen att göra, “*jag, hen och du*”. Halls (2013b) representationsteori kan användas för att förstå hur meningars uppbyggnad genom språket påverkar dess budskap, som i sin tur bidrar till skapandet av en förståelse och ett sammanhang. Syftet kan i detta fall tänkas vara att vilja förmedla en bild av genusmedvetenhet utifrån att dels använda könsbenämningar, men även andra mer könsneutrala benämningar för att beskriva en person.

5.4.1 Könsneutrala benämningar

I *Kivi och Monsterhund* (2013) konstrueras benämningarna på karaktärerna utifrån ordet *hen*. I vissa sammanhang används även andra könsneutrala ord för familjemedlemmar och släktingar.

Mappor och pammor och morbroster Jin, en bryssling, en marfor, en halvkvartskusin, små parvelpysor och storebröstrar; alla står de runt sängen och tröstar och visslar och tisslar och säger jovisst, någon gång möjligen, nästan helt visst, ska hen få en hund, kan de halvt säkert lova - men bara om Kivi nu själv lovar sova.

(Lundqvist & Johansson 2013)

En intressant iakttagelse är att en familjemedlem benämns hen samtidigt som personen framställs med kvinnliga bröst (Lundqvist & Johansson 2013). Ett annat exempel taget från boken *Pingis och Raffé* (2015) visar även på liknande fenomen där figuren Kra benämns genom hen (Nordström & Sjömillå 2015). Således verkar det finnas en konstruktion i böckerna som visar på att en hen kan vara vilket kön som helst, eller i form av en figur där könet inte är klarlagt.

Ytterligare exempel på benämningar som inte behandlar kön på något vis skildras i *Prinsessan Victoria* (2014) utifrån användandet av ordet "jag".

Nästan varje dag träffar jag Victoria. En dag ser jag att hon har världens snällaste ögon. Då berättar jag om Marija. Som inte bjudit mig på sitt kalas. Fast hon var hemma hos mig förra veckan och lekte. Victoria lyssnar och nickar lite med huvudet.

- Du lilla, säger hon.

Det är konstigt. För genast känns det faktiskt lite bättre. Men jag är fortfarande arg på Marija.

(Murray Brodin & Lind 2014)

I citatet framgår att huvudpersonen genomgående benämns utifrån "jag" vilket medför att det inte går att utrona könet. Även när huvudpersonen pratar med en annan karaktär nämns denne utifrån "du".

Ytterligare ett konstaterande är att en stor del av barnlitteraturen innehåller personer vars namn eller smeknamn kan tolkas som könsneutrala. Både Kivi, Pingis, Stor-Skrot och Parmesan är namn som bidrar till en svårighet att fastställa kön utifrån genus (Lundqvist & Johansson 2013; Mendel-Hartvig & Röstlund 2012; Nordström & Sjömillå 2015; Norén & Olu Lindgård 2013). Tolkningen kan göras att författarna och illustratörerna valt att nämna karaktärerna utifrån namn som varken kan kopplas till man eller kvinna och vars utseende dessutom är könsneutralt. Detta kan göras för att inneha ett bredare perspektiv på framställningen som därmed kan tolkas på olika sätt beroende på läsaren.

Ovanstående exempel på olika uttryck för att benämna karaktärer visar även på en könsneutralitet (se avsnitt 5.3). Genom att använda sig av orden hen, jag du, de och smeknamn presenteras ett könsneutralt uttryck som medför att kategorisering utifrån genus inte blir centralt. Resonemanget kan förklaras genom Halls (2013a) representationsteori och hans redogörelse för maktbegreppet gällande makten att presentera något på ett visst sätt. Här blir det aktuellt med en diskussion kring upphovsmännens makt att välja vad som ska framställas i barnlitteraturen. De har makten att inte benämna karaktärerna utifrån kön genom användandet

av han eller hon, och kan istället välja ord som inte har någon direkt koppling till kön. Det blir då tydligt att dessa parter har makten att istället utmana den binära oppositionen kring genus genom skapandet av en nyanserad berättelse. Parterna innehar makten att inte tillskriva könsstereotypa egenskaper på dessa karaktärer som kan tolkas utifrån ett könsneutralt sammanhang. I relation till Hirdmans (2001) teori om det stereotypa genuskontraktet blir denna framställning könsneutral, då det inte är möjligt att utröna genuspar eller kvinnliga respektive manliga attribut. Det blir därmed ingen distinktion mellan könen vilket bidrar till att benämningarna tolkas och kategoriseras på olika sätt beroende på läsaren.

5.4.2 Könsbenämningar

Som nämndes inledningsvis finns det även benämningar som är direkt kopplade till kön genom att karaktärerna tillskrivs han eller hon. Följande exempel visar på denna könsbenämning.

När solen skiner går de till stranden. Nu är de på väg. Pingis på sina långa ben. Raffe på sina korta. Här går Pingis. Hon går först. Där går Raffe. Han går sist. Pingis har hatt och en klocka. Raffe har stövlar och en badboll.

(Nordström & Sjömillå 2015)

Huvudpersonerna beskrivs utifrån han eller hon. Det görs då en uppdelning mellan könen vilket kan kopplas till Hirdmans (2001) redogörelse för en åtskillnad mellan man och kvinna. I citatet blir det tydligt att det finns en skillnad på att vara man och kvinna utifrån benämningen. På samma sätt syns denna variation även när det gäller benämningar på karaktärernas namn. Det är inte endast könsneutrala namn som framställs (se avsnitt 5.4.1) utan det går även att urskilja namn som har en tydlig koppling till ett specifikt kön. Exempelvis i *Pinsamt värre, Krille!* (2009) och i *Värsta prutten, Lolly!* (2011) nämns huvudpersonerna genomgående utifrån han respektive hon. Krille är även ett namn som kan tolkas i samband med en pojke, medan Lolly mer ses som ett namn kopplat till en flicka (Karsin & Bektašević 2009; Karsin & Arvidsson 2011). Andra benämningar som kategoriseras utifrån kön är mamma och pappa. Det blir här tydligt att en binär fördelning görs dels utifrån namnen, men också benämningarna.

Sammanfattningsvis verkar det finns en stor variation i hur de olika karaktärerna benämns. Å ena sidan är det könsneutrala framträdande där det inte är något fokus på kön överhuvudtaget. Å andra sidan finns det benämningar som har en tydligare koppling till kön där orden han och hon används. Det finns även bilderböcker som innehar båda dessa aspekter i sina framställningar.

5.5 Det stereotypa könet

I motsats till de icke-könsstereotypiska teman (se avsnitt 5.1 och 5.2), har ett könsstereotypiskt tema framkommit. I *Pinsamt värre, Krille!* (2009) framställs Krilles mammor som förvirrade då de inte har kontroll över packningen inför resan.

Imorgon är det äntligen dags. Krille har redan packat klart sin väska, så nu är det bara att vänta. Mammorna däremot är inte klara. De yr runt och letar efter saker.

- Har någon sett min gula bikini, skriker mamma Gittan.
- Nej, men här är din leopardmönstrade, skrattar mamma Rita.

(Karsin & Bektašević 2009)

Hirdmans (2001) resonemang om genuskontraktet kan användas för att tolka situationen. Mannen och kvinnan ses utifrån detta som motsatser till varandra och ett särskiljande görs mellan könen utefter egenskaper och attribut. Mannen är bland annat den som har kontroll medan kvinnan beskrivs vara okontrollerbar. Dessa egenskaper kan appliceras på Krille som redan har packat sin väska vilket ger intrycket att han har kontroll inför resan. Däremot visas en annan bild av det kvinnliga könet där mamma Gittan och Rita framställs genom att de "yr runt" och inte har packat sina väskor. De ger alltså uttryck för att vara förvirrade över var deras saker är någonstans. Utifrån Hirdmans (2001) genusordning blir särskiljandet av könen i framställningen tydlig. Genus konstrueras i detta fall på olika sätt genom skilda mönster som ger upphov till att kvinnan blir underordnad mannen. I texten förmedlas en bild där det manliga könet är överordnat det kvinnliga när det kommer till egenskapen att ha kontroll.

Vidare i *Konrad lussar* (2014a) beskrivs endast kvinnliga omvårdnadspersoner i form av mamma och mormor som tar hand om syskonen Konrad och Hedvig. Med andra ord kan tolkningen göras att de innehar en omvårdnadsroll, då det inte framgår någon pappa i berättelsen. Även om de vuxna karaktärerna har en bakgrundsroll finns de ändå till hands genom att hjälpa och ta hand om barnen (Mendel-Hartvig & Röstlund 2014a). Detta stämmer väl överens med DeWitt, Cready och Ray Swards (2013:100) resonemang avseende att föräldrar inte ofta är i fokus i berättelser. De kvinnliga omvårdnadspersonerna kan kopplas till att mammorollen är något som hör till den kvinnliga normen. Genom det stereotypa genuskontraktet görs uppdelningen att kvinnan har en omvårdande roll medan mannen arbetar och har en försörjande roll i familjen (Hirdman 2001). Att konstruera två kvinnliga karaktärer som båda tar hand om barnen visar på denna könsstereotypa bild som existerar mellan könen. Här kan även paralleller dras till Svenssons (2007) normbegrepp. I förevarande fall är normen

att kvinnan ska vara hemma och ta hand om barnen. Normen blir då som en slags regel vilken visar på hur en familjesituation ska eller bör se ut.

Följande två bilder visar hur könsstereotypa fysiska attribut även skildras i några av bilderböckerna.

(Berg, Frimodig & Poll 2015)

(Karsin & Arvidsson 2011)

I bilden med de kvinnliga piraterna framställs dessa på ett annorlunda sätt under en händelse i berättelsen. Vid detta tillfälle stöter de på en person vilken kan tolkas ha en högre rang än dem. Konsekvensen blir då att piraterna måste visa att de är snälla genom att le, niga och ta av sig hatten. I bilden är deras utseende mer feminint uttryckt, då ögonfransar och smink tydligare framhävs i jämförelse med övriga bilder i boken. Fokus ligger mer på deras kvinnliga utseende. Piraten med vit tröja och vit/röd randiga byxor visar dessutom för första och enda gången i boken klyftan mellan bröstet. Klyftan framhävs tydligt vilket inte sker i övriga bilder där samma pirat finns med. Det intressanta är att piraterna genomgående har framställts utifrån mer icke-könsstereotypa egenskaper (se avsnitt 5.1 och 5.2) men vid just denna händelse och bild så blir konstruktionen av genus något helt annat. Här blir framställningen istället könsstereotyp och kan liknas med Hirdmans (2001) redogörelse för genuskontraktet där kvinnan ses som mjuk, känslös, pryd och ömtålig. Dessa attribut stämmer väl överens med det som förmedlas i bilden då piraterna helt plötsligt intar en mjukare sida genom att visa hur en snäll tjej ska vara. På bilden ses de även backa undan och blickarna är nedsänkta vilket kan tolkas som att de är

underordnade. Angående klyftan som visas mellan bröstet kan det förstås genom Hirdmans (2001) redogörelse för att kvinnan starkt sammankopplas med den fysiska kroppen och dess tillhörande funktioner så som exempelvis bröst. På bilden blir det tydligt att de kvinnliga piraterna därmed konstrueras utifrån ett könsstereotypiskt utseende.

I den andra bilden visas Lolly som ska få följa med på en fest, iklädd en gul klänning. Situationen kan tolkas utifrån att om en tjej ska gå på fest ska klädseln bestå av en klänning. Normen kan därmed ses som att kvinnor ska bära klänning vid fest eller finare tillställningar. Hirdman (2001) kopplar också ihop det materiella tinget klänning, med kvinnan vilket visar på att denna klädsel är det som är stereotypiskt för det kvinnliga könet. I förevarande fall konstrueras en bild där det blir tydligt att klänning är något som är förenat med det kvinnliga könet, speciellt när det handlar om att vara fin.

Sammanfattningsvis kan slutsatsen dras att genus även verkar skildras utifrån ett könsstereotypiskt förhållningssätt. Detta går att utläsa genom konstruktionen av manliga och kvinnliga egenskaper som presenteras i motsats till varandra. Även användandet av kvinnliga omvårdnadspersoner och framställningen av kvinnliga stereotypa fysiska attribut bidrar till upprätthållandet av den binära oppositionen. Särskiljandet av manliga och kvinnliga egenskaperna utifrån det som anses vara stereotypiskt och normativt, kan medföra att isärhållandet mellan könen förstärks och beskriver hur respektive kön ska vara.

5.6 Släktskap och sexualitet

5.6.1 Släktskap på nya premisser

Olika sorters familjekonstellationer framställs genomgående, vilket kan vara alltifrån tvåsamhet till familjer utan tydliga gränser.

EN FAMILJ

vad kan det vara?

Mamma, pappa och ett barn?

Farmor kanske och en katt?

Eller pappa och tre barn?

Kan det vara många mammor, många pappor och fem barn?

Kan man vara fjorton stycken eller är det bäst med två?

Ska alla bo i samma hus eller ska man flytta runt?

(Tidholm 2009)

Citatet ger många exempel på de olika konstellationer en familj kan bestå av. Den traditionella biologiska betydelsen för en familj framgår inte genom citatet, men benämningarna på personerna vittnar om en tydlig koppling mellan familjemedlemmarna. Benämningarna växlar också mellan singular och plural, vilket innebär att det finns en möjlighet för flera omvårdnadspersoner i huvudpersonens liv. Det är tydligt att citatet möjliggör föreställningen om familjekonstellationer som nyanserad, med många olika sätt att konstruera en familj. Det är inte endast den normativa familjen med mamma, pappa och barn som presenteras. Denna slutsats baseras på Butlers (2006) diskussion om släktskap, som menar att ett släktskap kan betraktas som normavvikande om det baseras på något annat än den heterosexuella och gifta tvåsamheten. Ett avvikande släktskap kan istället baseras på en intensifierad gruppgemenskap, som består av flera sorters konstellationer som i sin tur kan ha uppstått på olika grunder. En slutsats blir således att bilderböckerna påvisar möjligheten att ingå i ett så kallat avvikande släktskap, där det inte krävs en redogörelse för heterosexuella och biologiska kopplingar. Detta resultat går i linje med Vardells (2001:63) resonemang om att barnlitteratur har förändrats över tid, särskilt avseende föräldraskapet, då den beskrivna omvårdnadspersonen inte behöver ha en biologisk koppling till barnet.

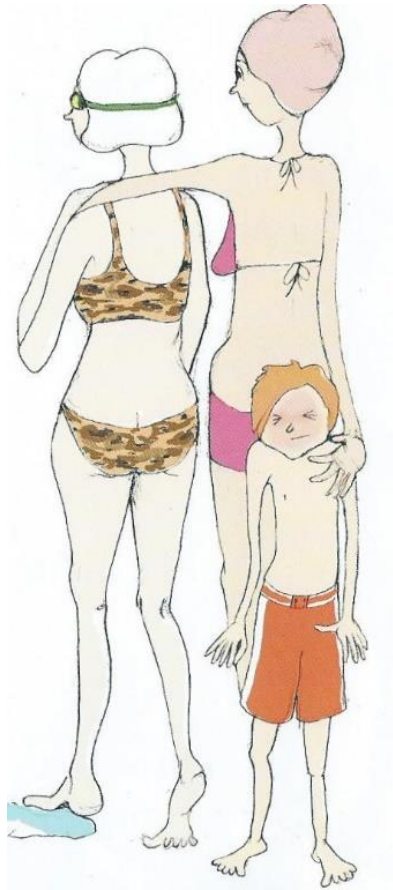
5.6.2 Sexualitetens skildring genom släktskap

I det avvikande släktskapet går det att urskönja sexualitet, vilket är ett påtagligt tema i bilderböckerna. Det är dock ingen av barnkaraktärerna som återspeglar detta, utan sexualitet skildras, i både text och bild, endast hos de vuxna karaktärerna. Det visas öppet genom handlingar, såsom fysisk beröring, men även utifrån benämningar på karaktärerna. I följande citat och bild visas detta.

Men alla tycker inte att det är lika roligt. En surig gubbe kommer fram.

- Det finns faktiskt folk som vill ha lite lugn och ro, fräser han.
- Oj då, förlåt, vi ska skvätta lite försiktigare nästa gång, lovar mammorna.

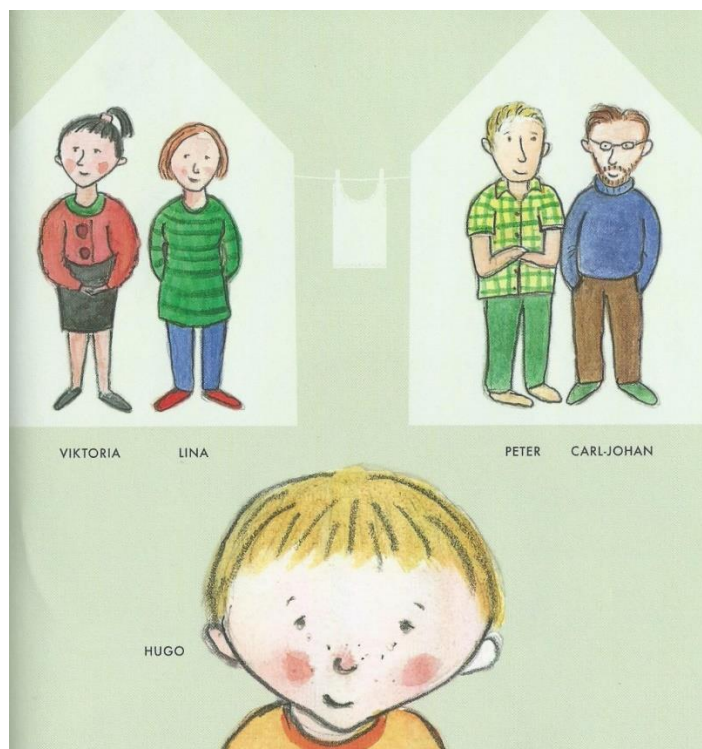
(Karsin & Bektašević 2009)

(Karsin & Bektašević 2009)

I ovanstående exempel framgår sexualiteten genom den illustrerade handlingen, som visar att den ena mamman har armen om den andra. Det är dock främst benämningen “mammorna” som bidrar till tolkningen att de är ett par som båda är föräldrar till barnet. Att det är två kvinnliga karaktärer som åtrår varandra kan utifrån Butlers (1990) diskussion om den heterosexuella matrisen förstås som att dessa blir obegripliga. De åtskilda könen, som förstås utifrån manlighet och kvinnlighet, har en obligatorisk dragning till varandra, vilket utmynnar i den normativa heterosexualiteten. I bilderböckerna finns framställningar av annan sexualitet än den heterosexuella, vilket kan förstås som en slags utmaning av det normativa heterosexuella begäret. Den sexuella åtrån riktas istället mot en av samma kön, där feminitet begär feminitet och maskulinitet begär maskulinitet.

Även andra typer av familjekonstellationer skildras, däribland sådana med fler än två stycken omvårdnadspersoner. Detta illustreras i bilden och citatet nedan.

(Tidholm 2009)

MIN FAMILJ

är jag som heter

Ella Rosa Isabel

mamma Lina

och Viktoria

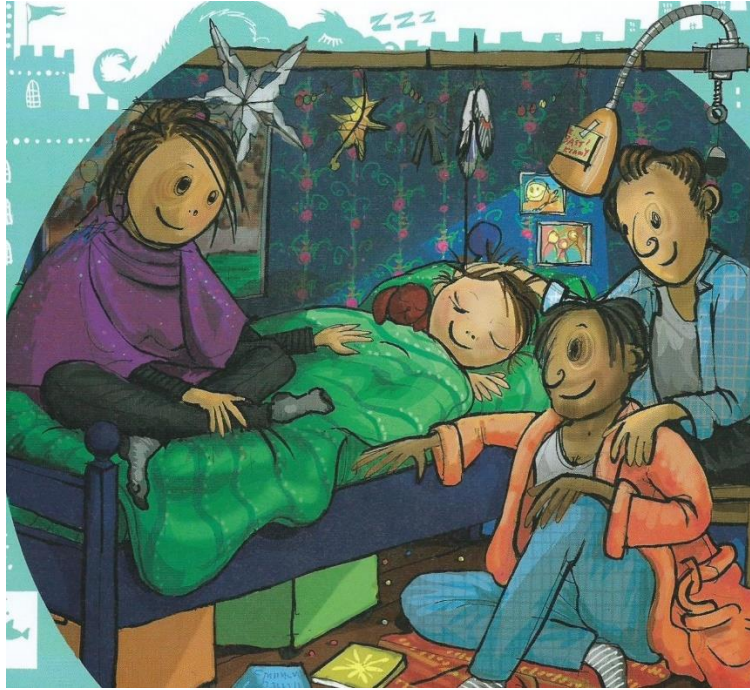
pappa Peter och Carl-Johan

- Hugo är min gullebror!

(Tidholm 2009)

Exemplet visar två par som båda ingår i förhållande med en person av samma kön, där två kvinnor utgör ett par och två män utgör ett annat. I berättelsen framgår inte några biologiska band och därför inte heller relationen mellan karaktärerna, men de benämns ändå som en familj. Butlers (2006) resonemang om ett avvikande släktskap som går utanför den heterosexuella och biologiska normen, bidrar till insikten att skildringen låter läsaren förstå att det inte krävs några biologiska band för betraktas som familj.

Även i boken *Värsta prutten, Lolly!* (2011) framställs flera omvårdnadspersoner, vilket illustreras i bilden och citatet nedan.

(Karsin & Arvidsson 2011)

Alla tre sitter och beundrar sitt lilla barn. De stryker henne sakta över kinden och pussar henne lätt på pannan. Lolly är glad att hon inte somnat om riktigt och myser av allt. Alla tre tassar ut på tå för att inte väcka henne.

(Karsin & Arvidsson 2011)

Familjen består till synes av en mamma och två pappor. De biologiska banden till Lolly framgår inte, utan det är meningen “alla tre sitter och beundrar sitt lilla barn” som vittnar om relationen dem emellan. Deras koppling till barnet är som föräldrar, men mer än det framgår inte i berättelsen. Det är främst genom texten i bilderboken som det framgår att papporna bor ihop och därmed kan antas vara ett par. Mamman beskrivs däremot leva i ett annat boende.

I exemplen ovan blir, utöver det avvikande släktskapet, sexualiteten påtagligt. Det tas inte för givet att binära oppositioner, i detta fall man och kvinna, ska åtrå varandra såsom det framgår i Butlers (1990) begrepp den heterosexuella matrisen. Skaparna till böckerna bortser från det obligatoriska heterosexuella begäret och skildrar istället en annan typ av sexualitet.

Sammanfattningsvis går det att konstatera att bilderböckerna uttrycker sexualitet genom släktskapet och främst genom föräldraskapet. Det kan tolkas som att det avvikande släktskapet, utifrån Butlers (2006) resonemang, illustrerar det som enligt den heterosexuella matrisen går utanför normen. Detta utmanar således den sexuella norm som anses tillhöra ett kön. Genom att använda ord som vittnar om ett släktskap förmedlas, enligt Halls (2013b)

representationsteori, det koncept som hör till dem. Orden vidareförmedlas till läsaren, däribland barn, som lär sig att förknippa dem med koncept. Denna kunskap är en del av socialiseringen och inte något som de föds med. En bidragande faktor till hur konceptet formas och fastställs kan därmed förstås vara den nyanserade framställningen av familjekonstellationer, samt den sexualitet som påvisas. Utifrån resonemanget öppnas det upp för en diskussion om att presentationerna kan ändra innebörden för koncepten familj och sexualitet.

6. Avslutande diskussion

Studiens resultat visar att genus skildras på olika sätt i bilderböckerna, både genom karaktärerna och de ting som omger dem. Det finns även vissa uttryck som utmanar de binära oppositionerna man och kvinna samt de normer som är bundna till könen. Detta innebär att sättet genus och tillhörande normer framställs på varierar och bidrar därmed till syftet med studien, vilket är att förstå hur genus konstrueras.

Det mest framträdande är att det finns en tendens att konstruera genus utifrån motsatserna man och kvinna. Detta innebär att kvinnligt framställs med manliga attribut och tvärtom. Vi benämner detta som icke-könsstereotypiskt vilket berör både karaktärernas egenskaper, handlingar, utseende samt de ting som de omges av. Fenomenet utmanar stereotyper utifrån Hirdmans (2001) resonemang om man och kvinna genom att gå utanför ramen för de normer som är bundna till respektive kön. Istället skapas nya normer som kan förknippas med de olika könen. Användandet av motsatser gäller främst flickkaraktärer som beskrivs med manliga egenskaper. Feminina pojkar framställs inte i lika stor utsträckning, vilket dock inte inbegriper de vuxna manliga karaktärerna. Avseende de vuxna är det främst män som skildras med kvinnliga normativa egenskaper. Vad betyder det att utmana könsstereotyper genom att istället framställa icke-könsstereotypiska egenskaper och attribut? Innebär det att användandet av motsatser baserat på kön är ett måste när det kommer till att göra något icke-könsstereotypiskt? Konsekvensen av denna typ av argumentation kan vara att det befäster vad som är manligt och kvinnligt, vilket därmed fastställer och upprätthåller den binära fördelningen man och kvinna. Genom att framställa en pojke med klänning görs det också tydligt att klänning är något som en kvinna bär. Även könsstereotypiska attribut går att återfinna vilket medför att isärhållandet mellan könen ytterligare förstärks och att de binära oppositionerna upprätthålls. Det blir på så sätt tydligt vad en kvinna respektive en man är eller ska vara. Samtidigt är det få uttryck som kan kopplas till det mer könsstereotypa, vilket kan förstås som att böckerna generellt påvisar den uttalade genusmedvetenheten. Författarna och illustratörerna kan förstås göra val avseende hur karaktärerna framställs utifrån deras kön.

Bilderböckernas användande av ett könsneutralt ställningstagande visar på en utmaning av den binära fördelningen man och kvinna, vilket besvarar en av studiens frågeställningar. Det var vanligt att använda ett neutraliserat kön, men den utmaning det inbegriper visar på ett ställningstagande som är allt annat än neutralt. Dels går denna könsneutralitet att finna när det kommer till karaktärernas utseende men även på vilket sätt de benämns. De könsneutrala

benämningarna bidrar till att könet inte tydligt framgår och resultatet är således att det inte görs någon åtskillnad mellan könen. Läsaren bjuds in till att på egen hand konstruera genus då det inte ges någon given beskrivning hur respektive kön ska vara. Ytterligare en slutsats är att det verkar finnas en genomgående variation på hur karaktärernas benämningar är könsbundna eller könsneutrala. En annan iakttagelse är att sexualitet skildras genom de vuxna karaktärerna och det avvikande släktskapet. Bilderböckerna presenterar sexualitet utifrån något annat än den normativa gifta och heterosexuella tvåsamheten som Butler (2006) redogör för. Ytterligare framgår det att den biologiska kopplingen inte är nödvändig för bildandet av en familj, vilket tolkas som att det heterosexuella begäret inte är väsentligt. Framställningarna utmanar den normativa heterosexualiteten där sexualitet antas tillhöra ett kön, genom att manligt åtrår kvinnligt och tvärtom. Sammanfattningsvis kan ovanstående diskussioner kopplas till studiens syfte rörande konstruktionen av genus. Vi har funnit att mycket av det som framställs i bilderböckerna bidrar till att konstruera genus, även om det sker på olika sätt. Framställningarna visar på en vilja att konstruera och visa på genusmedvetenhet. Författarnas och illustratörernas medvetna val avseende hur berättelserna presenteras kan förklaras utifrån Halls (2013a) representationsteori, som makten att konstruera något. I detta fall är det kön som framställs på ett visst sätt, vilket vi tolkar som makten att avgöra hur ett kön ska vara eller inte vara. Att Olika Förlag AB uppger en genusmedvetenhet innebär att de också har makten att bestämma vad som avspeglar det.

Genus kan även konstrueras genom avsaknaden av något, med andra ord det som inte syns i texterna eller bilderna. Vårt fokus har dock inte innefattat detta, vilket kan ses som en brist i studien. Ytterligare en metodologisk konsekvens är att vi har begränsat materialet till endast ett förlag, vilket kan påverka generaliserbarheten. För eventuella framtida studier är dessa brister något att ta hänsyn till. Under bearbetning av empirin upptäckte vi att det skulle vara möjligt att även anta ett intersektionellt perspektiv, då flera olika normkategoriers samspel går att urskilja i bilderböckerna. Ett annat konstaterande är att det finns stöd för att vidare studera hur genus konstrueras i barnlitteratur som är uttalat genusmedveten. Vår begränsade studie samt genomgången av tidigare forskning medger detta.

Slutligen kan ovanstående diskussioner om studiens resultat, förutom det könsstereotypiska, sammanfattas som avvikande från rådande könsnormer. Frågan som då kan ställas är om denna typ av barnlitteratur kan ändra dessa normer och istället skapa nya? Det skulle kunna innebära att varje individ kan få möjligheten att skapa sin egen världsbild utifrån en nyanserad syn på genus. Som vi nämnde i problemformuleringen kan detta få konsekvenser för hur det sociala

arbetets praktik utövas. Tankar om människan och förhållningssättet gentemot denne kan tänkas påverkas utifrån dessa nyskapade normer och syn på normalitet, och kan därför bidra till nya villkor för det sociala arbetet.

7. Referenslista

Adichie, Chimamanda Ngozi (2016) "Faran med bara en enda berättelse"

<https://www.ted.com/talks/chimamanda_adichie_the_danger_of_a_single_story?language=sv#t-796013> (Hämtat: 2016-04-22)

Ahrne, Göran & Svensson, Peter (2011) "Kvalitativa metoder i samhällsvetenskapen". I:

Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber

Anderson, David A. & Hamilton, Mykol (2005) Gender Role Stereotyping of Parents in Children's Picture Books: The Invisible Father. *Sex Roles*. 52 (3/4): 145-151

Berg, Sara, Karin Frimodig & Maria Poll (2015) *Piraterna och regnbågsskatten*. Linköping: Olika Förlag AB

Bergström, Göran & Boréus, Kristina (2012) "Samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys". I: Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.) *Textens mening och makt*. Lund: Författarna och Studentlitteratur

Björkvall, Anders (2012) "Visuell textanalys". I: Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.) *Textens mening och makt*. Lund: Författarna och Studentlitteratur

Boréus, Kristina (2011) "Texter i vardag och samhälle". I: Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber

Bryman, Alan (2008) *Social Research Methods*. New York: Oxford University Press

Bryman, Alan (2011) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber

Butler, Judith (1990) *Gender trouble - feminism and the subversion of identity*. New York: Routledge

Butler, Judith (2006) *Genus ogjort - kropp, begär och möjlig existens*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag

DeWitt, Amy L., Cynthia M. Cready & Rudy Ray Seward (2013) Parental Role Portrayals in Twentieth Century Children's Picture Books: More Egalitarian or Ongoing Stereotyping? *Sex Roles*. 69: 89-106

Diekman, Amanda B. & Murnen, Sarah K. (2004) Learning to Be Little Women and Little Men: The Inequitable Gender Equality of Nonsexist Children's Literature. *Sex Roles*. 50 (5/6): 373-385

Göckeritz, Susanne, Marco F.H. Schmidt & Michael Tomasello (2014) Young children's creation and transmission of social norms. *Cognitive Development*. 30: 81-95

Hall, Stuart (2013a) "The spectacle of the 'other' ". I: Hall, Stuart, Jessica Evans & Sean Nixon (red.) *Representation*. London: Sage Publications

Hall, Stuart (2013b) "The work of representation". I: Hall, Stuart, Jessica Evans & Sean Nixon (red.) *Representation*. London: Sage Publications

Hirdman, Yvonne (2001) *Genus- om det stabila föränderliga former*. Malmö: Liber

Kalmteg, Lina (2007-05-14) "Ombytta roller i nya barnböcker". *Svenska Dagbladet*.
<<http://www.svd.se/ombytta-roller-i-nya-barnbocker/om/kultur>> (Hämtad 2016-03-03)

Karsin, Åsa & Arvidsson, Frida (2011) *Värsta prutten, Lolly!* Linköping: Olika Förlag AB

Karsin, Åsa & Bektašević, Karin (2009) *Pinsamt värre, Krille!* Linköping: Olika Förlag AB

Kåreland, Lena & Lindh-Munther, Agneta (2005) "(S)könlitteraturen i förskolan". I:
Kåreland, Lena (red.) *Modig och stark - eller ligga lågt. Skönlitteratur och genus i skola och förskola*. Stockholm: Natur och Kultur

Kåreland, Lena (2013) *Barnboken i samhället*. Lund: Författaren och Studentlitteratur

Lundqvist, Jesper & Frödén, Gabi (2015) *Alla dör*. Linköping: Olika Förlag AB

Lundqvist, Jesper & Johansson, Bettina (2013) *Kivi & Monsterhund*. Linköping: Olika Förlag AB

Mattsson, Tina (2010a) *Intersektionalitet i socialt arbete - teori, reflektion och praxis*.
Malmö: Författaren och Gleerups Utbildning AB

Mattsson, Tina (2010b) Kön och genus - i samhället och i det sociala arbetet. *Working-paper serien*. Socialhögskolan, Lunds Universitet. Nr 3

Mendel-Hartvig, Åsa & Röstlund, Caroline (2011) *Tesslas pappa vill inte!* Linköping: Olika Förlag AB

Mendel-Hartvig, Åsa & Röstlund, Caroline (2012) *Orättvist!* Linköping: Olika Förlag AB

Mendel-Hartvig, Åsa & Röstlund, Caroline (2014a) *Konrad lussar*. Linköping: Olika Förlag AB

Mendel-Hartvig, Åsa & Röstlund, Caroline (2014b) *Konrads klänning*. Linköping: Olika Förlag AB

Mendel-Hartvig, Åsa & Röstlund, Caroline (2015) *Konrad och karamellerna*. Linköping: Olika Förlag AB

Murnen, Sarah K., Claire Greenfield, Abigail Younger & Hope Boyd (2016) Boys Act and Girls Appear: A Content Analysis of Gender Stereotypes Associated with Characters in Children's Popular Culture. *Sex Roles*. 74: 78-91

Murray Brodin, Kristina & Johansson, Bettina (2011) *Varför gråter pappan?* Linköping: Olika Förlag AB

Murray Brodin, Kristina & Lind, Kajsa (2014) *Prinsessan Victoria*. Linköping: Olika Förlag AB

Murray Brodin, Kristina & Johansson, Bettina (2015) *Var är pappas skor?* Linköping: Olika Förlag AB

Neuman, W. Lawrence (2003) *Social research methods: qualitative and quantitative approaches*. New York: Pearson Education

Nordström, Åsa & Sjömillå, Mikael (2015) *Pingis och Raffé hittar en vän*. Linköping: Olika Förlag AB

Norén, Ola & Olu Lindgård, Karin (2013) *Saffa & Parmesan: Den hemliga ubåten*. Linköping: Olika Förlag AB

Olika (2016a) "Olika AB" *Olika Förlag AB:s hemsida* <<http://www.olika.nu/olika-ab/>> (Hämtat: 2016-04-12)

Olika (2016b) "Vår vision" *Olika Förlag AB:s hemsida* <<http://www.olika.nu/olika-ab/vad-vill-vi/>> (Hämtat: 2016-04-12)

Olika (2016c) "Webbutik" *Olika Förlag AB:s hemsida* <<http://www.olika.nu/olika-forlag/kop-vara-bocker/butik/>> (Hämtat: 2016-04-12)

Ruterana, Pierre Canisius (2012) Children's Reflections on Gender Equality in Fairy Tales: A Rwanda Case Study. *The Journal of Pan African Studies*. 4 (9): 85-101

Steyer, Isabella (2014) Gender representations in children's media and their influence. *Campus-Wide Information Systems* 31 (2/3): 171-180

Svensson, Kerstin (2007) "Normer, normalitet och normalisering". I: Svensson, Kerstin (red.) *Normer och normalitet i socialt arbete*. Lund: Författarna och Studentlitteratur

Svensson, Peter & Ahrne, Göran (2011) "Att designa ett kvalitativt forskningsprojekt". I: Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber

Sverrisson, Árni (2011) "Visuell metodik". I: Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber.

Taylor, Frank (2003) Content analysis and gender stereotypes in children's books. *Teaching Sociology*. 31: 300-311

Tenngart, Paul (2012) "Barnlitteraturens kognitiva värden". I: Kärrholm, Sara & Tenngart, Paul (red.) *Barnlitteraturens värden och värderingar*. Lund: Författarna och Studentlitteratur

Tsao, Ya-Lun (2008) Gender Issues in Young Children's Literature. *Reading Improvement*. 45 (3): 108-114

Tidholm, Anna-Clara (2009) *Min familj*. Linköping: Olika Förlag AB

Vardell, Sylvia M. (2001) "Parent Characters in Children's Novels: Lessons Learned". I: Lehr, Susan (red.) *Beauty, Brains and Brawn. The Construction of gender in children's literature*. Portsmouth: Heinemann

Vetenskapsrådet (2011) *God forskningssed*. Vetenskapsrådets rapportserie 1:2011. (Hämtat: 2016-05-07)

von Sabljar, Pamela & Bornmarker, Janette (2008) *Vad gillar du att göra?* Linköping: Olika Förlag AB

Wenneberg, Søren Barlebo (2001) *Socialkonstruktivism - positioner, problem och perspektiv*. Malmö: Liber

Bilaga 1

I denna bilaga presenteras all empiri som har använts som grund till analysen. Vi har valt att dela upp böckerna i de tre olika kategorier som går att återfinna på Olika Förlags hemsida (Olika 2016c).

Pekböcker ca 0-2 år

Murray Brodin, Kristina & Johansson, Bettina (2015) *Var är pappas skor?* Linköping: Olika Förlag AB

Salto, Marin & Andersson, Maja-Stina (2014) *Leka inne*. Linköping: Olika Förlag AB

Salto, Marin & Andersson, Maja-Stina (2014) *Leka ute*. Linköping: Olika Förlag AB

Salto, Marin & Andersson, Maja-Stina (2015) *Jul: Pekbok*. Linköping: Olika Förlag AB

Bilderböcker ca 1-3 år

Mendel-Hartvig, Åsa & Röstlund, Caroline (2010) *Tesslas mamma vill inte!* Linköping: Olika Förlag AB

Mendel-Hartvig, Åsa & Röstlund, Caroline (2011) *Tesslas pappa vill inte!* Linköping: Olika Förlag AB

Mendel-Hartvig, Åsa & Röstlund, Caroline (2012) *Orättvist!* Linköping: Olika Förlag AB

Mendel-Hartvig, Åsa & Röstlund, Caroline (2014) *Konrad lussar*. Linköping: Olika Förlag AB

Mendel-Hartvig, Åsa & Röstlund, Caroline (2014) *Konrads klänning*. Linköping: Olika Förlag AB

Mendel-Hartvig, Åsa & Röstlund, Caroline (2015) *Konrad och karamellerna*. Linköping: Olika Förlag AB

Murray Brodin, Kristina & Johansson, Bettina (2011) *Varför gråter pappan?* Linköping: Olika Förlag AB

Nordström, Åsa & Sjömillå, Mikael (2015) *Pingis och Raffé hittar en vän*. Linköping: Olika Förlag AB

Bilderböcker ca 3-6 år

Alzén, Anders & Borgelöv, Maria (2014) *Jag vill inte leka själv!* Linköping: Olika Förlag AB

Alzén, Anders & Borgelöv, Maria (2016) *Bra bestämt!* Linköping: Olika Förlag AB

Berg, Sara, Karin Frimodig & Maria Poll (2015) *Piraterna och regnbågsskatten*. Linköping: Olika Förlag AB

Karsin, Åsa & Arvidsson, Frida (2011) *Värsta prutten, Lolly!* Linköping: Olika Förlag AB

Karsin, Åsa & Bektašević, Karin (2009) *Pinsamt värre, Krille!* Linköping: Olika Förlag AB

Lundqvist, Jesper & Frödén, Gabi (2015) *Alla dör*. Linköping: Olika Förlag AB

Lundqvist, Jesper & Johansson, Bettina (2012) *Kivi & den gråtande goraffen*. Linköping: Olika Förlag AB

Lundqvist, Jesper & Johansson, Bettina (2013) *Kivi & Monsterhund*. Linköping: Olika Förlag AB

Lundqvist, Jesper & Pettersson, Marcus Gunnar (2015) *Vi letar skatt*. Linköping: Olika Förlag AB

Murray Brodin, Kristina & Lind, Kajsa (2014) *Prinsessan Victoria*. Linköping: Olika Förlag AB

Norén, Ola & Olu Lindgård, Karin (2013) *Saffa & Parmesan: Den hemliga ubåten*. Linköping: Olika Förlag AB

Norén, Ola & Olu Lindgård, Karin (2016) *Saffa & Parmesan: Den vilda ballongfärden*. Linköping: Olika Förlag AB

Salto, Marin & Pettersson, Marcus Gunnar (2014) *Badbomber och simhopp*. Linköping: Olika Förlag AB

Salto, Marin & Pettersson, Marcus Gunnar (2014) *Camping och Kurragömma*. Linköping: Olika Förlag AB

Salto, Marin & Pettersson, Marcus Gunnar (2014) *Dansbus och kaktrubbel*. Linköping: Olika Förlag AB

Tidholm, Anna-Clara (2009) *Min familj*. Linköping: Olik Förlag AB

von Sabljar, Pamela & Bornmarker, Janette (2008) *Vad vill du bli när du blir stor?*
Linköping: Olik Förlag AB

von Sabljar, Pamela & Bornmarker, Janette (2008) *Vad gillar du att göra?* Linköping: Olik
Förlag AB

von Sabljar, Pamela & Bornmarker, Janette (2008) *Vilken är din favoritsak?* Linköping: Olik
Förlag AB